

rusticæ & attente vitæ ab omnibus haberetur. Refert Herodotus Milesios olim cùm intestina seditione laborarent, & nullum in grauissimis malis exitum inuenirent, per legatos petiisse à Parijs apud quos Resp. erat bene constituta, vt mitterent ad se aliquot ciues prudentia graues, quorum autoritate & consilio posset Mileti aliquis status Reip. collocari. Parij igitur ciues communi suffragio delecti Miletum profecti sunt, & in Milesiorum consilio dixerunt: se nihil prius acturos esse, quàm totam illam regionem oculis perlustrarent. cùm igitur Milesium agrum peragrarent, si quem fundum viderent bene cultum & nitidum interrogabant cuius ille fundus esset; nomina autem coloni illius literis consignabant. vbi igitur in urbem rediêre, conuentum Milesiorum ciuium habuerunt. ibi verò dixerunt fieri nō posse, vt qui rem suam malè gerit, publicā benè administret. si igitur salui esse vellēt, ij qui erant in agrorum cultu negligentes sub eorū modératione viuerent, qui agros bene consitos habebant; sperandum enim esse, vt qui in re sua curanda diligens esset, eandem etiam in curatione Reip. diligentiam adhiberet. agricolas igitur diligentes, negligentibus & ignauis præficiunt, & ita finem eorum malis imponunt. Videte quantum fuerit olim agriculturę tributum; homines ex optime morata Rep. delecti, qui ciuitatem motibus

intestinis

intestinis perturbatam, & pestifera seditione conuulsam bene atque sapienter constituerent: non aliud remedium presentius inuenire potuerunt eo, quod in eorum moderatione consistebat, qui rebus rusticis diligenter operam dabant; eam enim vitam non solum simplicitatis, & pudoris, & innocentiae: sed moderationis, & ordinis atque diligentiae magistram esse statuebant. Sed ut tam multa agriculturæ minimè tribuamus, id saltem negari non potest, omnes naturæ opes quibus communis omnium vita sustentatur, telluris diligentissimo cultu contineri. hæc enim frugum, & leguminum, & plantarum semina quæ in se recipit, multiplicato cum fœnore reddit: hæc germina passim fundit, & cunctis animantibus pabula subministrat: hæc montes syluis vestit, & valles herbis & nemoribus implet, & arbores partim fructiferas, partim syluestres ad ædificia & ad reliquos vsus vitæ necessarios effert. nihil denique est ad vitam necessarium, quod non tellus solerti cultura hominis diligentis adhibita, non admodum largè atque munificè largiatur. Sed quorsum hæc tam multa de agricultura dicta sunt? Ut intelligatur cum Regis officium sit locupletare Remp. & nullæ opes humanæ sint, cum opibus quas terra ex se fundit comparandæ, ad Regis officium pertinere dare diligenter operam, ne terra cultoribus destituta vastetur; ne arationes deserantur:

tur: ne telluris pars vlla sine fructu relinquatur. quòd quidem facillimè partim principis benignitate, qua multos ad rei rusticæ studium inuitabit; partim seueritate, qua ignauos coërcebit, fieri potest. non enim video, cur Persarum mos & consuetudo in nostram vitam atque mores transferri non possit: vt enim refert Socrates apud Xenophontè, nemini licebat olim apud Persas fundos & possessiones suas negligere. illis enim qui rebus rusticis diligenter operam dabant, erat certum laudis & dignitatis præmium à Rege propositum: ei verò qui per desidiam & incuriam agrum suum squalere sinebat, erat etiam pœna pro magnitudine negligentia constituta. Rex autem quoties regionem lustrabat, in omnes partes oculos conijciebat; vt videret, qui agri culti essent, & nitidi, qui neglecti & inculti; vt eorum dominos vel honoribus & donis, vel ignominia atque pœnis afficeret. Regionibus verò quas ipse per se obire non poterat, nauos & industrios homines præficiebat; hi autè agricolas omnes stimulabant, experientes aratores honorabant, ignauos acerrimè coërcebant; diligentiaque sua faciebant, vt loca deserta frequentarentur, vt agri ante relictis lætas fruges efferrent, vt vineæ, vt oliueta, vt horti atque pomaria vberes fructus effunderet: vt syluæ atque nemora summa diligentia consita, multarum rerum copiam suppeditarent. rerum au-

tem rusticarum præfecti, qui hoc sibi commissum
munus strenue peragebant, à Rege donis & mune-
ribus augebantur: is verò cuius negligentia tellus
inculta parum lætos fructus efferebat, ignominiam
& pœnam debitam sustinebat, & honore illo priua-
batur; & alius in locū illius succedebat, cuius vigi-
lātia possent oēs illius terræ cultores opibus naturæ
locupletari. Quo quidem more & instituto nihil po-
terat ad rerum omnium copiam parandam aptius
excogitari. nihil est enim tellure bene culta ditius
& affluentius. Princeps igitur, qui in eo mentē de-
fixerit, vt genere terrarū notato, vbi primūm quid
quæquæ tellus ferre possit animaduersum fuerit:
cogat pœnis, aut præmijs inuitet agrorū dominos,
& omnes agricolas vt omnem regionem diligenti
cultura fructuosam reddāt, optimè profectò regno
suo prospiciet. illud enim efficiet omnibus naturæ
opibus atq; diuitijs opulētum; neq; solum ad ino-
piam propulsandam: sed etiam ad libertatem tuen-
dam dici vix potest, quantū valeat agri colendi stu-
dium. qui enim frumenti inopia laborāt, illis sem-
per obnoxij sunt, quorum frugibus aluntur. Multū
quidem afferunt etiam vtilitatis omnibus Rebusp.
nauicularij atq; mercatores; ea namq; quibus regio
redūdat, exportāt, & ea quib' indiget importāt; mul-
tasq; vias dāt quibus hominū aliorū mores & insti-
tuta cognoscamus. sed illi nō oib' vtilēs esse possūt:
at agri-

at agriculturalum labore & industria omnium vita continetur; & illi multa conuehant (vt dictum est) quæ homines effœmiant: at agricultura vires corporis & animi confirmat. Deinde cõmercium cum externis hominibus ciuium animos externis moribus oblitit: at agri colendi studium antiqui moris simplicitatem incorruptam & integram perpetuo conseruat. vt autem nihil aliud dicam, agricultura vitam omnem continet: mercatura verò eam vitæ lautitiam quæ vtrum plus damni an vtilitatis inuexit, haud facile dixerim. non igitur immerito finxerunt poëtæ cum inter Mineruam atque Neptunum orta esset cõtentio, vter eorũ nomen Athenis imponeret, fuisse deorum iudicio causam Mineruæ adiudicatam; illa namque terræ colédæ rationem, Neptunus nauigandi maris artificium tradebat: & illa frumentum, & oleum, & alios fructus, Neptunus verò varias & peregrinas merces ostentabat. Non tantum tamen agriculturæ studium in regionibus requiro, quantum in Cyro iuniore extitit, qui gloriabatur agrum se sua manu conseruisse, cum Lyfander arborum pulchritudinem & ordinem vehementer esset admiratus, quibus illum agrum cõsitum aspiciebat. illud saltem velim omnes principes secum recogitēt, sibi hoc onus incumbere, vt ciues suos locupletes efficiant, nullasque diuitias esse cum illis conferendas quæ ex terræ visceribus eliciuntur.

eliciuntur. Hoc igitur firmissime constituto clarè
 videbunt, sibi obnixè laborandum esse, ne pars vlla
 terræ negligatur. nullum est enim tam macrum
 solum, quod non cultura fructuosum fiat, si aptis-
 sima illi semina cõmissa fuerint. Hic enim segetes
 (vt Vergilius ait) illuc veniunt felicius vix. Arbo-
 ræi foetus alibi atque iniussa virescunt gramina.
 Cùm igitur multis in rebus antiqui Lusitaniæ Re-
 ges multum reliquis principibus sapientia præsti-
 tisse videantur; tum in eo summo opere laudandos
 esse iudico, quòd tantum studium in terræ diligen-
 tissimo cultu posuerint, quod declarant eorum sta-
 tuta quibus aratoribus & agricolis cauent, & bene-
 ficijs & immunitatibus multos mortales ad studiũ
 rerum rusticarum inuitant. vnde quidam illorum
 propter propensam in agricolas voluntatem Agri-
 colæ cognominati sunt. Multi fuimus in agricul-
 turæ commendatione, partim quòd nullam artem
 Reip. locupletandæ honestiorem & vtiliorem esse
 iudicemus: partim quòd huius studij negligentiam
 indignissimè ferendam esse censeamus. Admonedi
 sunt igitur Principes, vt favorib' & immunitatibus
 multos mortales ad agros colendos alliciant, &
 negligentibus agricolis graues poenas imponant.
 non tamen ita res rusticas complecti cura sua de-
 bent, vt reliquas artes Reipub. locupletandæ despi-
 ciant. Sunt enim mercatores etiam valde fouendi

illorum namque fide & industria non mediocria
 Reip. munera sustinentur: neque vulgaris pruden-
 tia ab illis ex hominum externorum commercio
 & familiaritate comparatur, multæ res patriæ uti-
 les in patriam eorum periculo conuehuntur; multa
 etiam quibus Resp. redundat in alias regiones ab
 illis cum utilitate publica deferuntur. multi etiam
 repentini casus incidunt, in quibus opibus illorum
 sæpenumero non leuia pericula propulsantur. Sed
 quid mercatores commemoro, quæ quidem cum
 sine fraude pecuniam faciunt ingentes Reip. utili-
 tates afferre possunt, cum etiam caupones Plato
 valdè Reip. necessarios esse cõfirmet. Similiter om-
 nes artifices in Repu. principis ope in artificio suo
 continendi sunt, neque baiuli quidem & operarij
 sunt eadem benignitate priuandi. vt enim omniũ
 curæ, studia, cogitationes, opera Regis ipsius ordine
 & moderatione, in publicam utilitatem conferun-
 tur: ita illius tutela & patrociniõ omnium salus &
 vita continetur. omnibus enim consulit, in eoque
 vigilat, atque laborat, vt vniuersa Resp. opibus ad
 vitam necessarijs abundet; ne vlla pars illius aliqua
 inopia & indigentia conflictetur. quæ igitur patria
 tellus minimè producit, aliunde conuehenda curet;
 vt vsus ipsius Reip. opera mercatorũ suppleri pos-
 sit. Sed non satis est Remp. esse copiosam & opu-
 lentam, nisi fuerit armis egregie defensa, & contra
 omnes

John

omnes hostium insidias firmissimo præsidio munita. non enim opes ipsæ per se pericula propulsant: imò quo maiores & ampliores sunt, eò maiores illis insidiæ comparantur. Diuitiæ namq; quas imbelles homines possident, cupiditatem aliorum vehementius irritant; & spem multo acrius excitant; & sic bellorum omnium materiam præbent. causæ verò speciosæ belli inferendi nunquam hostibus bellicosus & cupidus defuerunt. Respu. igitur florens opibus si fuerit virtutis militaris præsidio nudata, quo maiores opes habuerit, eò facilius eueretur. Regnum igitur aut opulenta Resp. quæ tantum opibus suis fidit, vt pacem & otium existimet esse sibi firmissime constitutum, planè delirat. latent enim semper insidiæ: fraudes in specie fictæ societatis occuluntur: vndique circumstant pericula: & tunc multo funestius exitium communibus rebus imminet, cum Resp. in maiore securitate versatur. nec enim iunctæ cum Regibus amicitia, neque fœdera cum Gentibus finitimis icta: sed animi virtus & armorum potentia Reip. statum tutum & incolumem præstare possunt. qui enim vel nimis cupiunt, vel nimis inuident, tam diu fœdus sancte percussum religiose conseruant, quam diu nihil nec aperto Marte, nec ex insidijs se nocere posse confidunt. vbi verò primùm sibi rei per scelus augendæ occusionem oblatam vident, nulla religione impediuntur,

diuntur, quo minus eam confestim arripiant, & stultitia eorū qui in foederibus acquiescunt, ad suā prædam abutantur. Meritò igitur Iphicrates Atheniensium dux laudatus est. cū enim Lacedonijs se paratos esse dare fidem quam is vellet, dixissent, vna tantum ratione sibi fidem fieri posse dixit: si demonstrarent se non posse quamuis id valdè cuperēt, fidem datam violare: intelligebat enim vir acutissimus tam diu fidem apud illos qui omnia cupiditate infinita metiuntur sacrosanctā fore, quam diu vires non habuerint. Princeps igitur bonus & sapiens qui nunquā fidem violauit, non existimare debet, ea fide reliquos etiam quos videt cupiditate & inuidia flagrare, contineri posse: itaque tantisper dum ad omnes belli casus egregie paratus est, confidat alios in societate & foedere permanuros. vbi verò primum aliorum fide nixus, sui ipsius tuēdi studium remiserit, ipse sibi pestem atque perniciem per socordiam & ignauiam comparabit. non igitur in eo tantum pugnare debet, vt magnis opibus affluat: sed vt omnes opes regni sui armis atque virtute tueri possit. secus enim quo maior & amplior status illius fuerit, eò erit casus & ruina calamitosior. Sapiētis igitur est, in summa pace de bello cogitare, & in bello omnem belligerendi rationem ad pacem dirigere. quamuis igitur diuturna pax belli metum imperitis depulerit, est tamen iuuen-

tus in armis continenda, & diligenter exercenda, ut quoties opus fuerit præstò ad omnes casus sic, ad omniaque pericula depellenda vigilanter accurrat. ut autè cùm necessitas instat & vrget, omnes quorum ætas armis accommodata est, euocandi sint, & tabernæ etiam ut olim Romæ fiebat claudendæ, & iustitium indicendum: utilissimum tamen est, in pace esse quoddam genus hominum qui reliquis curis expediti, arma præcipue tractent & reliquos cùm nomina tempore belli dederint, exerceant, & ordines sequi doceant, militiæq; non rudes magistri sint. Est igitur necesse ut in omnibus urbibus (in illis verò maximè quæ sunt cum vicinis nationibus continentes) disposita semper sint armatorum præsidia, & duces, præfecti qui ad repentinos belli motus intrepidè sustinendos prompti & expediti sint. hi verò benignitate Regis alendi atque sustentandi sunt, & qui virtute præcellunt præfecturis, & honoribus augendi, ut & ipsi merito virtutis præmio fruantur, & alij eadem honoris spe similiter in eiusdem virtutis studium incitentur. Quali autem ratione hæc præsidia disponi debeant, minime laboro, dum modo hoc summo studio curèt principes, ne vnquam (quamuis pax diuturna sit) armorum studium vlla ratione deseratur. Otio namque & securitate franguntur vires; languescit industria, hebescit ingenium; vitia crescunt; scelera prorumpunt:

700
 punt: animi status opprimitur: flagitiorū omnium
 bellū inexpiabile cōcitatur; vsque adeò, vt quoduis
 bellū quāuis durū & periculosum huic insidioso pa-
 cis nomini longè præferendū sit. Nec enim pax illa
 dicenda est, quæ frugalitatē, & continentiam, & oēs
 deniq; virtutes pestiferis armis euertit: vniuersamq;
 tandem Remp. constrictā hostibus tradit. nomen
 itaque pacis inane hominibus imperitis illudit, vt
 eos improviso fortunis omnibus atq; libertate spol-
 liet. vt igitur vigilātissimus pastor, ita semper excu-
 bat, vt nunquā procul lupos esse putet: ita Regis vi-
 gilantis est, nunquā procul hostium insidias positas
 arbitrari. quāuis autē nullus eiusmodi metus esset,
 vtile tamē esset hunc metū ciuibus iniici; libidinis
 enim immanitatem cōtinet, & industriā exacuit, &
 ad virtutem sollicitat. sed minimè necesse est hunc
 metum simulari: adsit modo prudentia, cuius offi-
 cium est omnia quæ possunt rebus humanis acci-
 dere, multo ante præcauere. Nunquam enim is qui
 rerum humanarū imbecillitatē, & felicitatis incon-
 stantiam, & inuidiæ feritatē, & cupiditatis impotē-
 tiam, & perfidiæ magnitudinē, & reliqua mala om-
 nia quæ versantur in vita, quibus frequenter status
 florēs excinditur, cogitatione perceperit, timere de-
 sinet: sed se ad omnia quæ possunt incidere cōpara-
 bit. ita verò fiet, vt is maximè securus sit, qui status
 sui conuersionē timet; & is in summo periculo ver-
 setur,

setur, qui rebus suis nimium confidit, & quasi sibi exploratum sit fortunam suam nullam mutationem habituram, nullo se praesidio firmat. Quæquidem detestabilis amentia ad diuinam poenam referenda est. quoties enim rectissimus ille Iudex aliquam Remp. euertere cogitat, primam eam armis nudat, & iuuentutem effœminat, ne saltem possit honestam mortem in armis pro patriæ defensione susceptis oppetere. Legite historias, videbitis omnes propemodum nationes quæ ad summas opes & imperium peruenere, postquam intoleranda superbia & iniquitas in illarum mores inuasit, præter alias poenas quibus à Deo mulctatæ sunt, hæc etiam dedisse, quod omnes artes militares abiecerint, & se luxu atq; delicijs corrumpi & effœminari permiserint. vt enim alias omittam Hispania certè nostra priusquam Arabes qui Mauritaniam incolabant illam vastaret, iam erat armorum desuetudine, & disciplinæ militaris obliuione à Deo punita. cum igitur Arabes in Hispaniam traiecere, vix erat quisquam qui illorum vultum aspiceret: sed omnes cum summa turpitudine & ignominia terga vertebant. vnde colligitur armorum contemptum & negligentiam esse poenam atq; supplicium à deo nationibus propter immania scelera constitutum. Princeps igitur prudens & pius qui hæc omnia mente perceperit, quotandem modo fieri poterit, vt armorum studium omittat? videbit præterea hanc exercitationem

summis regibus ingentem gloriam peperisse, eorumq; nomen laudibus sempiternis illustrasse, eaq; non mediocrem virtutis & honestatis partem contineri. magnum est enim præ verissimæ gloriæ studio voluptates aspernari, labores immēsos excipere, mortem & dolorem cōtemnere, & cum vitæ periculo pericula omnia à Rep. propulsare, & studio publicæ pestis auertēdæ in pestem cum fuerit opus irruere. Hæc igitur qui præstiterint non modo summi principes: sed diuini quidam homines existimādi sunt. quod si princeps hoc animo fuerit, id quod consequēs est cum magna Reip. utilitate perficiet. omnes enim viros fortes ad se aggregabit, multūq; illis suæ benignitatis impertiet. intelliget enim quanto honore digni sint, illi qui dum publicam salutem atque libertatem tueantur facile vitam in summum discrimen inferunt, & dignitatis gratia nullum periculum adire reformidant. si enim nihil est ignauia & timiditate deformius, quid poterit cogitari industria & virtute præclarius? & si is qui morte etiam proposita ciuem aut amicum tueri non dubitat, nō mediocri laude dignus est, quibus tandem laudibus ornandus est ille, qui pro templis atque sanctitatibus, pro patrijs legibus & institutis, pro Reip. libertate, pro ciuium salute sanguinē atque adeò vitam libentissimè profundit? quid enim honestius est quàm multo magis dedecus &

turpi-

turpitudinem quàm vulnera & mortem horrere? quid admirabilius quàm patriæ caritatem propriæ antepondere? quid denique diuinius quàm multum de illa immortali vita, parum autem de hac exigua cogitare? Meritò igitur semper in omnibus regnis & imperiosis populis summa laus fortibus hominibus attributa est, maximaque præmia sunt; illo-^{perisoluta}rum namque virtus continet patriæ firmamætum. Reip. vniuersæ propugnaculum, ciuium libertatē, tutissimumq; in omni rerum discrimine & calamitate perfrugium. omnes enim ciuium opes in illius tutela sunt. omnes artes in præsidio illius acquiescunt; quo quidem vbi primum fuerint nudatæ cōcident, & Respu. omnibus bonis euertetur. Qui igitur acres homines cōtemnit, & lautorū hominū delicias horridis & incultis militū moribus antepo- nit, est Reip. proditor, publicæq; salutis euersor existimādus. quantū enim in illo est patriam saluari præsidio spoliatur nudatq;, & inermē hostibus diripiēdam tradit. illis igitur qui Remp. saluā volunt, est laudibus atq; præmijs studiū virtutis militaris incitandū, nō contēptu, & auaritia restringendū. præclare quidē Plato in Rep. quam finxit, censuit vt ij beati existimarentur ab omnibus ciuibus, qui in prælio pro patria inuito fortiter dimicantes occumberent, illorūq; genus aureū esse crederetur, quale Hesiodus fuisse fingit eorum qui olim proximè ad

naturam diuinam accedebant, quos post mortem
 diuinitate quadam ob virtutem donatos asserit.
 hos igitur Plato censet pro heroibus habendos, eo-
 rumque memoriam religione consecrandam. Videte
 quantum vir ille sapientissimus huic virtuti tribueret,
 ut illam diuinitate dignissimam iudicaret. & reue-
 ra diuinæ virtutis est, propria morte vitam omnium
 conseruare; propriæque salutis immemorem, patriæ
 salutem tueri. Athenis erat lege sancitum, ut ijs qui
 pro patriæ salute in bello caderent publice funus
 fieret, eorumque laudes aliquis orator excellens ora-
 tione luculentissima celebraret: & illorum filij in
 Prytaneo publicis sumptibus aleretur, & omnibus
 ingenuis artibus erudirentur, donec ad eam ætatē
 perueniret, qua possent rem suā gerere. tūc verò
 armati domum mittebantur, admoniti prius à ma-
 gistratibus, ut patriæ virtutis memores intellige-
 rent illis ipsis armis, quæ à patria parente sanctis-
 sima acceperant, esse sibi pro ipsius patriæ salute
 quoties opus fuisset acerrimè depugnandum. sa-
 pienter enim videbant interituram virtutis indo-
 lem, vbi ciues non fuerint hominum fortium vir-
 tutem qui pro omnium vita mortem oppetunt, vo-
 luntate gratissima profecuti. Quid hic Spartam
 memorem? quid Carthaginem? quid Romam?
 quid alias ciuitates opibus & imperio florentes
 oratione complectar? fuit ne ynquam magnum
 aliquod

aliquod imperium in quo non multum fuisset huic virtuti tributum? Non certè. nec enim magnum imperiũ parari, vel diu conseruari poterit, vbi quidquam plus valet quàm virtutis ornamentum. vbi igitur præmia virtuti debita, vel ad opes malis plerumq; artibus comparatas, vel ad ignauæ gentis arrogantiam deferuntur; ibi imperium diu stare non potest. Est igitur optimi Principis ignauiam contemnere timiditatem execrari, militiæ desertores acri supplicio punire; homines vero fortes omni honore dignos censere; nec in vanis nominibus: sed in virtute militum regni præsidium constituere, omnesq; viros virtute excellentes, non solum nobiles: sed sibi etiam coniunctissimos arbitrari, molles autem, & delicatos, & timidos quamuis reges in maioribus suis numerent, tanquam homines viles & obscuros à suo cõgressu & familiaritate procul arcerent. hoc certè si fecerit, inuictò præsidio stabilietur: res immortalitate dignas geret: laudibus sempiternis illustrabitur, atq; perficiet deniq; vt Resp. nõ solũ opulenta: sed etiam fortis & inuicta sit. Sed veni ne vobis in mentem quantum sit communibus reb' à militari virtute periculũ? Quomodo? inquit, T. virtutis enim est salutem dare, non afferre perniciem. Rectè inquã si perfecta virtus esset; sed illa virtutis militaris species qua plerumq; milites effeuntur, & insolescunt, nõ est vera virtus: sed virtutis

inane

inane simulacrum in iactatione & leuitate constitutum. Sunt enim plerumque milites impotentes, iracundi, contumeliosi, feroces, infesti, nihil iure & æquitate metientes: sed omnia ad vim, ad ferrum, ad cædē reuocantes; nihil enim viro forti indignius esse putāt, quàm submitti legibus, & in cōtentione, aliqua publico atq; legitimo iure superari. omnia igitur sibi armis vindicare conantur. Videte qualiter Horatius virum acrem in ferro, atque planè militarem oratione describat.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer

Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.

armis namque omnia deberē putāt, & nihil quod non sit cum militiae decore, atque castrensi laude coniunctum in laude ponunt. cū igitur aliquem hominem honoribus auctum cernunt, quē nunquam in acie stetisse sciunt, honores illos fortibus viris ereptos esse fremunt. si igitur tam insolentes sunt, cū non valde honorantur, quid futurum existimatis, cū fuerint multis præmijs & honoribus affecti? an non eo tandem eorum prorumpet infania, vt ad suum arbitrium imperij gubernacula reuocare conentur? Primum enim leges contemnunt, in quibus salus Reipub. consistit. si igitur ad hanc temeritatem & amentiam robur accesserit, qua tandem ratione vitari poterit Reip. totius exitiū? nullo modo. nihil est enim temerita-

armata funestius. euenit igitur tandē, vt qui Reip. custodes esse debebant, euersores Reip. fiant, multoque maiorem sepe cladem patriæ afferant, quàm hostes victores attulissent. vt enim si ouium custodia lupis commissa fuisset, ouium interitus necessario sequeretur: ita cum hominibus audacibus, insanis, armatis Reip. custodia permittitur, necesse est Remp. vniuersam eorum violentia & immanitate lacerari. Perdiccam sui milites vt Ptolemei gratiam inirent contrucidarunt: Argyraspides Eumenem virum fortissimum sub quo stipendia faciebant, Antigono vinctum tradiderunt: Demetrii milites Demetrio deserto sese ad Pyrrhum contulerunt. similiter nō in Antigono deserto Ptolomæi castra ^{ab}secuti sunt. Amilcar Carthaginensium dux cū oppressas obsidone teneret Syracusas, nec vlla vi impediri posse videretur, ne eas expugnaret; seditione militum à Syracusanis captus & occisus est. Celtiberi in Hispania P. & Cn. Scipiones imperatores clarissimos sub quibus militabant Cartaginensibus prodiderunt. militū insolentia & auaritia Romanum imperiū laceratū, comminutū & dissipatum fuit. eoque deuentum est vt milites imperium pecunia quibus vellent addicerent; & ijs quibus imperium vendiderant, vitam cum vellent eriperent; & insignia summæ potestatis ad homines flagitiosos & infames pecuniæ magnitudine victi transfer-

transferrent . cùm verò eodem tempore plures simul Imperatores diuersis in locis militum libidine & auaritia crearentur, factum est, vt orbis terrarum seditionibus atque pestiferis bellis arderet, atque tandem illud florentissimum imperium quod vltimos terrarum fines potestate continebat, militari licentia conflagraret. Ne autem antiqua tantũ referam, milites Ludouicum Sfortiam neglecta fide deseruerunt, nec illum tantũ: sed alios etiam duces eadem propemodum ratione perdiderũt. Dies me deficeret si vellem cõmemorare quot cædibus atq; rapinis multi milites patrias suas afflixerint, quantas seditiones excitare soliti sint, quantam molestiã ducibus suis exhibuerint, quàm sæpè illos nefarie prodiderint, & necem per summũ scelus attulerint; quòd quidem me mouet, vt augurer, hanc eandem fore imperij Turcici ruinam . cùm eni m audiam quanta sit Prætorianorũ militum quos ipse Turcæ Genizzaros appellant audacia, & quàm impunita licentia, non dubito quin aliquãdo sint manus imperatoribus suis allaturi . quamuis enim nunc aliquo pudore teneantur, ne imperium deferant ad aliquem qui nõ sit stirpe Othomanni progenitus: ad illos tamen principes quos volunt modo eadem stirpe procreati sint, se pecunia & præmijs illecti conferunt, reliquos produnt, & eijciunt, & interimunt, vsque adeò vt omne imperij illius firmamentum

rum videatur in militum Prætorianorum gratia & fauore consistere. vnde conijci potest, postquam illorum audacia atque temeritas ad summum peruenit, futurum vt Turcarum imperium eorundem militum scelere, deleatur. Non igitur vt videtis omnia sunt in armis posita; imò nisi remedium aliquod fuerit adhibitum, multo miserius interibit Respub. armis instructa, & confidentia virtutis elata, quàm ea quæ nullam eiusmodi sibi laudem, & gloriam arrogauerit. ea enim quæ non tam armis, quàm ciuilibus institutis innititur, tributa sine recusatione pensitabit, atque ita tolerabilem dominatum patietur: ea verò quæ armis ferox est, cum furore & amentia omnia perturbaerit, miserrimè concidet; atque tandem impotètem dominatum cum rerum omnium euerfione, & extremo dedecore, & ignominia subire cogetur. Quid igitur faciemus? arma militibus detrahemus, & à bellicarum rerum studio iuuenes gloriæ cupiditate flagrantes auocabimus? Minimè gentium. Quid igitur? Insolentiam militarem moderationis studio refrenabimus, & cupiditatem indomitam morum honestate continebimus, & sic demum fiet, vt nunquam arma perniciem patriæ inferre possint. Non igitur satis est fortem esse Rempub. nisi fuerit etiã egregie moderata. alit enim insaniam, auget furorem, confirmat amentiam, turbat statum ciuitatis, euerit

euerit publicam salutem, qui militum ferociam
 minimè comprimit, nec in eo vehementer elabo-
 rat, vt eorum feritati plurimum humanitatis admi-
 sceat. Furor enim est, & immanitas, non fortitudo
 vis acris animi omnem modestiæ & humanitatis
 consortium repellens. vt igitur qui equum ad belli
 labores perferendos alit, non modò operam dat, vt
 ille acer & robustus sit: sed illum etiam mansuefa-
 cit, vt frenum sine detrectatione recipiat, & facile
 flecti atque torqueri possit, quocumque illum do-
 minus incitare voluerit: ita milites domandi atque
 frenandi sunt, vt non quocumque illos impetus
 impulerit: sed in eam tantum partem in quam re-
 ctoris imperium illos immiserit deferatur. Est igitur
 Regis officium non tantum exercere milites,
 verum etiam moderari, ad omnesq; partes mäsue-
 tudinis & lenitatis instruere. Modestiæ vero studiū
 pudore atque verecundia maximè continetur. est
 enim verecundia metus ignominia, turpitudinis
 offensio, & dolor ex dedecore & flagitio susceptus.
 opus autem est cum qui vir fortis esse studet, non
 mortis metu: sed dedecoris & infamiae formidine
 perterrerit, & secum statuere nullum esse tantum
 malum quod sit cum ignominia conferendum. sic
 autē honestatem appetet, & turpitudinē fugiet, &
 mortem ignominiaē semper anteponet. Non igitur
 deferet aciem, neque turpi fuga salutis suae consulat,
 neq;

neque fidem duci datā prodet, nec aliquid vnquam efficiet, in quo cum id sibi fuerit obiectum vehementer erubescat, nec enim fortis est qui nihil omnino timet: sed qui multo magis turpitudinem, quā mortem & cruciatum timet. qui autem temet turpitudinem, nec intemperans, nec iracundus, nec immoderatus esse poterit. quid enim libidinis intemperantia flagitiosius? quid iracundiæ feritate deformius? quid denique omni affectionis immoderatione turpius? Præterea intelligendum est, alia natura esse turpia: alia vitioso more turpia ab hominibus imperitis existimari. olim iniuriam persequi iudicio honestum erat, apud homines etiam militari gloria præstantes; qui verò maleficium à ciue commissum manu vindicabat, turpis habebatur: nunc verò contrà honestum existimatur non crimen intendere: sed crimen alio crimine vlcisci, & turpitudinem alia plerumque non minore turpitudine vindicare. homo egestate compulsus furatur atque latrocinatur; si quæras ab illo cur sine causa tam grauem iniuriam inferat hominibus, à quibus nullum in commodū accepit: respondet, se honesto loco natum esse, & ideò laborare nō posse; non esse autē hominis ingenui opificio aut corporis labore victum quærere. furari igitur honestum putat; laborare flagitiosum. tantū valet vitiosus mos atque corrupta disciplina, vt sæpenumero vitia opinione

H falsi

falsi decoris & assemblatæ dignitatis occultentur. sed ea opinio quæ mēdacio nititur, facillimè ratione depellitur. quæ verò natura mētibus infixæ est, nūquam omnino potest euelli, quamuis interdum illá praua consuetudo labefactet. Hoc cū ita sit, cauendum est ne vnquam ea publice recipiatur opinio, quæ dignitatē ponat in ea re, quæ natura flagitiosa est. quidquid enim animi decus inquinat, quidquid mētis speciem deformat, quidquid statū illius euertit, fœdum, & turpe, & flagitiosum est; nihil autem quod vitio & culpa caret, potest vllū dedecus diuturnum afferre. Hoc igitur lege, more, Principis autoritate, & sentētia ratum, & fixum sit, & salutari etiam disciplina confirmatum: nihil esse turpe & indignum viro præter vitiorum deformitatē; nihil honestum nisi quod sit cum virtute, cum modestia & humanitate, cum iustitia & patriæ caritate coniunctum. Milites igitur qui in hac disciplina fuerint enutriti, nunquam erunt insolentes & immoderati; sic autē in primis erudiendi sunt, vt existiment omnem honestatem esse in legū moderatione collocandam; nec arma contrà leges: sed pro legum sanctitate sumenda. qui enim pro legibus pugnat, ordinem Reip. moderationem vitæ, ornatum animi, publicam omniū salutem tuendam suscipit; & morte proposita decus immortale consequitur: qui vero contrà leges arma sumit, decus &

honc-

honestatem oppugnat, Reip. statum euertit: patriæ
 perniciem infert, & gigantum more contra cœleste
 numen impium bellum comparat, atq; ita meritò
 turpitudine sempiterna deformatur. Tum etiam
 illud infixum esse debet omnibus qui armis exer-
 centur, sibi cõmissam esse Reip. salutem, legũ san-
 ctitatem, religionis castitatem, & vniuersi denique
 populi dignitatẽ, quæ omnia tueri nullo pacto pos-
 sunt, sine singulari fide & caritate. miles enim qui
 fidem sancte colit, vitã potius amittet, quàm Reip.
 propugnationẽ suæ virtuti commissam deserat: &
 qui patriam valdè diligit, pro salute illius libentis-
 sime quoduis magnum salutis periculum adibit.
 itaque non satis esse poterit acer & vehemẽs in ho-
 stes, is qui non fide & humanitate singulari in ciues
 suos extiterit. Fides enim cogit, & caritas incendit
 animos, vt pro salute patriæ in micantes gladios, &
 in igneos globos irruant. Postremò belli periculum
 eos admonet religionis; & omnes tum vel maximè
 cœlum suspiciunt, cùm sunt cum hoste congressuri.
 nemo enim tunc tam expers religionis est, qui non
 cogitet victoriam diuino munere & beneficio con-
 tineri; & qui nõ sit de illa vita immortalis sollicitus.
 Ergo vt miles tunc fortius & confidentius certamẽ
 ineat opus est, vt multò antea sit studio pietatis
 atq; religionis imbutus. Religio autem animis mo-
 deratur, omnemque insolentiam facilè coërcet

& comprimit. miles igitur quem pudor à flagitio
 deterret, quem studium honestatis incendit, quem
 legum autoritas commouet, quem fides & officiũ
 astringit, quem caritas patriæ sollicitat, quem cura
 sanctissimæ religionis alligatum tenet, immodera-
 tus esse non potest. Exercitus autem moderati vis
 & impetus sustineri nequit. cùm enim in bello mul-
 tum valeat fortitudo, tum multo plus etiam ordo,
 modus, ratio, disciplina; facile nanque acies instru-
 cta, prudentisq; ducis moderatione gubernata, in-
 conditam hominum robustorum multitudinem
 fundit, fugatq; : nec enim ij sunt qui fugientes tan-
 tum insequantur, ne cum ijs hostibus pugnent, qui
 se ad resistendum parant. neque ij qui antequam
 victoria omnino parta sit, ordines deserant, vt se ad
 prædam conuertant; quorum vtrumque magnas
 sæpè clades affert, & victoriam de manibus extor-
 quet, victosq; victores temporis momento consti-
 tuit. nec enim vllò metu aut cupiditate ducis im-
 perium negligent, aut ordines insolenter & temerè
 perturbabunt. Quæ autem alia ratio potest assi-
 gnari, cur paucissimi innumerabiles sæpenumero
 vincant; nisi quod ij qui multitudine superant, vi-
 ribus atque numero feroces modum seruare ne-
 queunt; paucis verò pudor ingenitus, ignominie
 metus, atq; periculi magnitudo facilè moderatur?
 nec enim quisquam vir fortis audet in magno belli
 disci-

discrimine disciplinam militiæ cōtemnere, ducisq; sui imperium detrectare; obedientia verò militum maxima ex parte belli victoria continetur. Videte quemadmodum Homerus describat ordinem, & silentium quo Græci in hostes ibant.

Græci fidentes animis audacibus ibant,

Ductorū quamuis premerēt formidine vocem. duobus versibus totam militiæ disciplinam complectitur, quæ est in fortitudine & moderatione constituta. dum enim eos fidentes animis audacibus in hostes ire dicit; eorum virtutem luculentis sane verbis exaggerat: dum rursus eos ait ducum imperium vereri; eorum modestiam laudibus summis exornat. decem millia Atheniensium duce Milciade tercentum millia Persarum vno prælio fuderunt, eo tempore quo Persæ rerum gestarum gloria florebant, & infinitis ppe nationibus imperabant. quid igitur fuit in causâ cur Athenienses tam pauci numero contra tantâ hostiū ferociū multitudinē domū victoriam cū tam insigni gloria reportarent? ea ratione contenti sumus quam Plato assignat in legibus. Persas enim confidentia superbos & immoderatos efficiebat: Athenienses verò metus, & pudor, & religio continebat, ne quidquā immoderate gererent. Lacedæmonij vt autor est Thucydides quoties illis erat cum hoste confligendum, ad tibicinum concentum gressum modulabantur, vt

illum nimium virtutis ardorem illo genere musicę temperarent, ne in pugna tumultuarentur, & aliquid molirentur quod certum modum & ordinem transiliret. Romani verò non tam fortitudine, quàm moderatione atque disciplina imperium orbis terrarum finibus terminarunt. tam diu igitur rerum potiti sunt, quam diu modum in Reip. & in bellorum administratione tenuerunt. postquàm verò immoderatio cupiditatis omnē pacis, & bellationem, & ordinem, & disciplinam euertit; imperium extinctum atq; deletum fuit. vnde concluditur omnia modo & ordine conseruari & augeri; immoderatione verò comminui atq; dissipari. Ad Regis igitur officium pertinet moribus & legibus honestatis studio, & religionis cultu, & præmijs modestiæ propositis, & pœnis insolentiæ constitutis, & publicis laudibus & vituperationibus, & quod caput est, modestiæ atq; religionis exemplo militum temeritatem & ferociam comprimere; omnesque viros magno animo præditos in moderationis studium incitare. quod vt cōmodius fieri possit opus est, vt multos præfectos illis ordine atq; gradatim præficiat. nihil est enim ad animos moderandos obediendi atq; parēdi studio accōmodatius. qui enim obedire nouit, insolenter extolli, & furēter ruere nō facilè potest. Prima igitur militiæ laus est in obediendi studio & alacritate ponenda. meritò igitur

Romani

Romani non eos milites probabant, qui sine graui causa in pericula furenter irruebant: sed qui locum sibi assignatum constanti animo retinebant. neque eos qui laudis inanis studio ordinem turbabant: sed qui ne summæ belli nocerét, aut ne quidquam contra iussum imperatoris efficerent, manus cum signum receptui dabatur, ab hoste etiam perculso & abiecto continebant. qui igitur Imperatoris iniussu dimicabant, temeritatē illam extremo supplicio luebāt, vsq; adeò vt Manlius Torquatus vir fortissimus, & Imperator optimus militaris disciplinæ sanciedæ gratia filiū singulari virtute præditū securi ferre iusserit, quia parētis iniussu hostē à quo fuerat ad pugnandum prouocatus occiderat. is igitur illis optimus miles habebatur, qui optime parere didicerat. obediendo igitur assequebatur, vt alijs imperaret. itaq; ordinatim alias, atq; alias præfecturas obtinebat, quibus indigni prorsus habebantur, qui præfectorū imperiū non eadem alacritate conficiebant. sic autē multi ad summū tandem imperium quāuis essent infimo loco nati perueniebant. Hac igitur obediendi consuetudine milites omnes erāt ad modestiam satis eruditi. his studijs accedebat iudiciorum seueritas, quæ tanta erat in bello, vt in leuissimis etiam peccatis milites pœna grauissima plecterentur. Quid dicam de religione? nemi- ni enim licebat militare, nisi apud Imperatorem

sacramento diceret. tanta autem erat illius iurisiurandi religio, vt quãuis milites imperatoribus suis essent grauitè infensi, sub illius tamen signis acerrimè dimicarent. Sæpe igitur (vt memoriæ proditum est) cùm plebs à patribus odio acerbissimo dissideret, quoties tamen Cons. eos qui in verba illius iurauerant cõtra hostes educere vellet, illum etiam inuiti sequebantur, & coãcti religione, sub illo quem extinctum cupiebant, admodũ strenuè decertabãt. tanta erat disciplinæ illius religio, vt nullum odium posset plebem à modestia & ab officio remouere. Quod si in libera Rep. in summa plebis cũ principibus dissensione, in religione ineptissimis rationibus instituta, tantum tamẽ valuit mos, disciplina, religio, vt homines acres, & bellãdi studio feroces modestos, & principũ iussis obsequẽtes efficeret: quid in Regno Princeps vniuersis carissimus, apud homines in moribus optimis, & sanctissimæ religionis institutis enutritos, lege, disciplina, ratione, modestiæ & religionis exẽplo perficiet? nemini dubium esse p̄test, quin si velit oēs modestissimos reddat; & sic demũ fiet, vt nec in Rep. tumultuari, nec ab externis hostibus vinci atq; superari possint. Sed cùm nõ milites tantum: sed omnis Resp. sit ad modestiã erudiẽda, animaduertendũ est omnẽ modestiæ & humanitatis rationẽ, in legũ disciplina, & in iudiciorũ seueritate consistere. illis enim iustitia

continentur, qua quidem nihil potest excogitari nec ad populum continendū vehemētius : nec ad pestē auertendā salutaris, nec ad statū Reip. conseruandum securius, nec ad nōminis immortalitatem diuinius. coërcet enim intemperantiam: ornat frugalitatem: obsistit iniquitati: tuetur innocentiam: ^{id est} obuiam sceleri: virtutem amplificat: delet tyrannidem: constituit libertatem: nō habet rationē potentix: non despicit humilitatem; tollit omnem discordiam, ciuiū voluntates inter se consensione summa cōglutinat. Qui igitur hoc tantū munus suscipit, vt nunquam neq; cuiusquā gratiæ, neq; potentiæ cedat, nec misericordia, nec inuidia, nec amore, neque odio cōmoueatur: sed verè semper, & incorruptè iudicet; & cū leges obseruauerit, præcipue tamē in iudicando diuinam atq; sempiternā legem cōsulat, is certè vir diuinus habēdus est. munere namq; diuino fungitur, & vniuersam Rēp. quòd proprium cœlestis numinis est, incolumē ab omni calamitate cōseruat. Nec enim tā armatorū præsidia Rēp. tuentur: quā leges atq; iudicia, & cōstans inuiolati iuris studium. multæ namq; ciuitates legitimo iure deuinctæ, sine armorum præsidio ius & libertatem suam tenuerunt; at illæ in quibus nihil leges neq; iura valent, quamuis armis defensæ sint, funditus tamen euertuntur. cū enim ius abest, quo plures in ciuitate armis atque virtute militari præcellunt;

eò plures seditiones excitantur, & vniuersa Resp.
 grauioribus ruinis opprimitur. Sunt igitur ad hoc
 tantum munus obeundum à Rege deligendi viri
 summa grauitate, & autoritate, & constantia, qui
 id facile virtute, pietate, & industria sustineant.
 qualibus autem virtutibus ornati debeant esse iu-
 dices, Mosi socr exponit. cùm enim generum
 reprehenderet, quòd ipse solus vellet omnium cõ-
 trouersias cognoscere; & admoneret, vt iudices ex
 vniuerso populo seligeret ad iudicandum ait: Deli-
 ge ex omni populo viros potentes, qui Deum ti-
 meant, & fidem colant, & auaritiã odio persequan-
 tur. potētes, inquit, ne timore & imbecillitate præ-
 pediti, causas contrà ius & fas, hominibus qui mul-
 tum in Repub. possunt, adiudicent. Qui Deum ti-
 meant ait, propterea quòd Dei timore ressecantur
 libidines, quæ menti tenebras offundunt, ne veri-
 tatē cernere possint. fidem verò qui negligit, quo-
 modo tandem poterit officiũ tantis difficultatibus
 implicitũ, constanti animo conseruare? Adiungit
 postremo qui odio prosequantur auaritiam; qui
 enim pecuniæ student, nihil verum, nihil rectum,
 nihil simplex intueri queunt. vt enim alibi Deus
 apud ipsum Mosem dicit: Munera mētem hominis
 sapientis excæcāt, & iustorũ animos facile ab æqui-
 tate ad iniuriam traducunt. Nunquam igitur satis
 admirari potero Platonem, qui cùm multa alia à
 diuina

diuina lege hausisse videatur, tum hoc quod est ab illo in libro vndecimo de legibus scriptum de iudicum auaritia, planè constat à Dei legibus sumpsisse. non patitur enim eam inferi ciuibus suis opinionem; nefarium esse iuris corrumpèdi gratia donum aliquod accipere: at vt æquabile ius administres, & opus aliquod honestum exequaris, fas esse quod tibi offertur, ab ijs quibus ius dicis minimè repudiare. lubricum enim inquit, & periculosum est hoc statuere; facile nāque mens hominis donis & muneribus illecta à vero penitus abducitur; & ius esse statuit, id quod cum diuina lege pugnat: & ita dū in causa honesta pecuniā accipit, facilè ad id etiā facinus delabetur, vt in turpī etiam ius venale pponat. quocirca capite sancieudū existimat, si aliquis Iudex quacūq; de causa pecuniā, aut aliquod munus acceperit. Sed vt ad consiliū hominis sapiētissimi reuertamur, illud etiā considerandum est, Mosi socrum inter alias virtutes quibus instructos Iudices esse vult; nō numerasse, nimiū in interpretatione iuris acumē. nec enim dicit, sint Iudices subtiles, acuti, veteratores, & callidi, vt facilè leges ad suā libidinē flectāt, & à vero sensu detorqueant, & fallacias machinētur, quib' Iudicia hūc & illūc facilè versent; vt sine infamia & inuidia secundum eos lites dare possint, qui nō iure: sed intolerāda potētia nituntur. Nihil horum dicit. Nec enim tunc tantus honor

honor malitiæ habebatur, vt ij Iurisconsultissimi existimarentur, qui nimio acumine subnixi variè leges interpretarētur, & simplicitatem iuris eluderent. nihil enim magis sapientiæ repugnat, quàm nimia subtilitas; quæ cùm sit in omni disciplinæ ratione veritati valdè contraria, tum in legum scientia est nimis pestifera. omnem enim rationem iuris & æquitatis euertit. Leges autem nec ita multas esse conuenit, vt se ipsas impediant: nec ita difficiles vt non ab omnibus mediocri ingenio præditis intelligantur. improbitas tamen hominum contrà publicam vtilitatē leges multiplicauit, easque difficiles effecit usque adeò, vt ij qui hoc suscipiunt vt eas interpretentur, sibi summam quandā sapientiā arrogent, & in illarum obscuritate intemperantius efferantur. Principis autem officiū nō est, fraudibus indulgere: sed malitiam refecare. neq; legibus obscuritatem afferre: sed illarum mentem explanare, & veritatē tueri. ne igitur legis mēs. & sentētia possit aliqua ratione pueri, & veritas occultari: suadet vir ille sapiētissimus, vt ij deligātur iudices, in quorū animis nihil insit quod eos à cōsideratione veritatis abducat. Veritas enim aut virib⁹ extorquetur, aut obliuione deletur, aut præstigijs eluditur, aut tenebris obscuratur. incussus enim metus, veritatē extorquet: religionis obliuio, eā ex animis paulatim delet: falsa voluptatis imago, sensum verę voluptatis

tis extinguit: pecuniæ cupiditas & immanis auaritia, mentē tenebris & caligine circūfundit, ne veritatem aspiciat. nihil autem horum poterit illis accidere, qui potentes (hoc est) animo magno & excelso præditi sunt, & religionem sanctissimè colūt, & fidem & officium omnibus vitæ commodis anteponunt; & auaritiam pessimè oderunt, & munera ob iudicandum data vehementer execrantur. Cùm tamen omnia illa quæ Iethro complectitur, in Iudice requirantur; præcipuum tamen locum obtinet religio, imò reliquæ omnes virtutes vna religione continentur. qui enim Deum timet, nec homines metuit, neque fidem deserit, neq; pecunia corrumpitur, nec vllum denique locum temeritati & amentiaë relinquit; nunquam igitur in iudicando ab æquitate deduci poterit. Dum Iosaphat Rex sanctissimus iram Dei placare vellet, non aliam rationem placandi numinis excogitare commodiorē potuit, ea, quæ in iudiciorum instauratione consistebat. Iudices igitur pietatis laude præstantes elegit, qui ius in omnibus vrbibus Iudææ dicerēt; quos omnes hac tantum ratione ad officium hortabatur, nempe vt cogitarent illud iudicium quod exercebant Domini Iudicium esse. quæ quidem admonitio ex lege sumpta satis magnam vim habebat, ad pios iudices in officio cūtinendos. qui enim hoc in iudicādo cogitat, nec homines veretur, cūm

se

se Dei vicarium esse sapienter intelligat: neq; labe
 vlla se cōtaminari permittit, cūm Dei præsentis te-
 stimoniū reformidet: neq; munus cuiusquā accipit,
 cūm sempiternū illud suppliciū omnibus qui mu-
 neribus se deliniri patiuntur, diuino iudicio cōstitu-
 tum exhorreat. iurè igitur cōcludi potest, pio numi-
 nis metu omnē iudiciorū integritatē contineri. cūm
 igitur tam splendidus, & tam vtilis, & salutaris hic
 ordo Iudicū sit, quid perniciosius esse poterit, quā
 iudicādi munus hominibus aut flagitiosis, aut ob-
 scuris & infimis assignari: cū enim Iudices aut pro-
 pter libidinē & impuritātē verū iudicare nolūt; aut
 propter humilitatē non audent, & scelera impunita
 relinquūt: oēs qui boni rerū æstimatores extiterint,
 facilè conijcient Rēp. illam in qua peruersa iudicia
 fiunt, diu stare nō posse. qui enim Princeps aut Iu-
 dex scelus impunitū dimittit: ius esse statuit, vt bo-
 ni ab improbis impiè atq; nefariè vexētur, & ita ius
 humanū atq; diuinū violetur. quòd cūm fit, publi-
 cam salutē euerti necesse est. Scedafus vt memoriæ
 proditū est, fuit in Leuctris homo tenuis, cōmodus
 tamen & hospitalis; huic erāt duæ filiæ virgines for-
 ma eximia: cūm autē duo Spartani adolescentes ad
 illū diuerterēt, fuere satis humaniter accepti, ij vir-
 ginibus oculos adiecere, atq; ne vim statim inferrēt,
 fuere hospitis humanitate prohibiti; à Boetia verò
 redeuntes ad eundē hospitem diuersati sunt; is au-

tem aberat. virgines autē patrijs institutis ad omnem rationem humanitatis eruditæ, illos sanè hospitaliter excipiūt; illi virginibus per vim vitiū inferunt, & iniuriā grauissime lamētantes interimunt, & corpora in puteū abijciunt. redijt Scedafus, filias non offendit: dum hæret, & dubitat, catella sæpè vestis laciniam apprehendens, sæpè in puteum cursitans & oblatrans, atq; gementi & quæribundæ similis, dominū id nō temerè fieri suspicantē ad puteum perducit. ibi demum calamitatis suæ magnitudinem oculis aspexit, filiarū corpora è puteo extraxit; cū verò è vicinis accepisset eos adolescentes eò diuertisse, neq; postridie illius diei quo se domum illius receperāt, illos aut virgines cōparuisse; intellexit planè, scelus illud ab adolescētibus fuisse conflatum. recta igitur Lacedæmonem pergit, vt eorum nomina apud Ephoros deferat. in Argolica verò regione cū audiret senem quendam Orcitam diras clades Lacedæmonijs imprecātē, de illo quæsiuit: quā nam iniuriam à Lacedæmonijs accepisset. narrat illi senex, quo pacto filius illius probus & honestus adolescēs fuisset ab Aristodemo Lacedæmonio qui ius apud illos dicebat crudelissime iugulatus, eo quòd stuprū ab illo pati nullo modo voluisset: & deinde quomodo is Lacedæmonē pfectus sit, vt hominem teterrimum apud Ephoros accusaret; Ephori verò nullā rationē tanti sceleris habuerint.

id cùm Scedafus audiret, extimuit, ne ipse etiam frustra de hominibus improbiſſimis, qui tam nefando ſcelere ius hoſpitij violarant, quereretur. nihilominus tamen Lacedæmonem contendit; ibi primum Ephoros, deinde Reges, poſtremò omnes qui multum in ciuitate poterant conuenit; apud omnes cum multis lacrymis de iniuria ſibi illata conqueritur; fidem implorat; numen obteſtatur; vindictam flagitat; nemo tamẽ illius querimonias ad aures admittit. Senex igitur tam atroci iniuria ſtimulatus, minimè mentis compos, per mediam urbem diſcurrebat; manus in ſolem tẽdebat; modò terram percutiebat, modò Furias ſclerum vlti- ces inuocabat; vſque eò dum mortem ſibi conſci- ſceret. breui tamẽ vniuerſa Reſp. ſcleris atq; fla- gitij illius pœnas exoluit. Epaminõde enim virtute in pugna Leuctrica ita concifa fuit, vt nunquam poſtea poſſet in amiſſas opes reſtitui. Memoria proditum eſt, ante illam pugnam Scedafum ſecun- dum quietem viſum eſſe in ſomnis dicere Pelopide qui ſimul cum Epaminonda bello præerat Lace- demonios adfuturos, vt in eo loco in quo tantum ſcelus à ſuis ciuibus impune commiſſum fuerat, pœnas illi atque virginibus quæ violatæ & occiſæ fuerant, vniuerſi penderent. Sed quorſum hæc à no- bis adducta ſunt? Vt intelligatis quoties aliquod ſceleſtum facinus impunitum relinquitur, toties
hære

hærerè in Rep. religionem; quæ si non fuerit expiata, numinis iram concitari, & de vniuersa illa ciuitate supplicium sumi. scelere enim se alligat, qui in scelere suscepto cõniuet. nec est vlla potior illius expiandi ratio, ea quæ legitima illius vltione continetur. Ea autem de causa Deus cùm legem daret, tam sæpè in scelus vindicare præcipit; ne videlicet populus vniuersus se sceleris consensione contaminet; & ita publice lueret id quod fuerat ab vno aut à paucis commissum: Auferes inquit, malũ de medio tui (hoc est) violatam religionem expiabis, & te sceleris contagione liberabis, quo teneris astrictus, quamdiu non fuerit in scelus publice vindicatum. David autem dum in Dei gloriam suas ipsius laudes commemorat, ait: se de multa nocte vigilare solitum, vt tolleret de ciuitate Domini (sic enim inquit) omnes qui operabantur iniquitatem. nulum enim sacrificium acceptius Deo fieri posse credebatur, hominum sceleratorum supplicio. Respub. enim sceleris cõtatione liberatur: improbitas exemplo edito coërcetur: integritas & innocentia liberè respirat: expiata religio homines cum Deo, à quo erant diuulsi coniungit. Mirum est quanta seueritate eadem ipsa de causa antiqui Græci scelus persequébãtur. illi enim ciuitati in qua scelus aliquod immane susceptum fuerat, nisi id supplicio illius qui scelus conflarat expiaret, bellum à reliquis ciuitatibus

tatibus indici solebat; existimabant enim hæere
 religionem, non in ea tantum ciuitate quæ se crimi-
 ne nefario deuinxerat: sed in omnibus alijs quæ il-
 lud non vltæ fuissent. sapienter autem iudicabant,
 sceleris consensu Deum irritari; legitima autem
 vindicta placari; & à seueritate ad gratiam inflecti.
 Qui autem historias diligenter euoluerit, id cer-
 tissimum esse comperiet. vt enim de Scedafo legi-
 mus, ita in omni ciuitate in qua non erat in ali-
 quod nefarium crimen publice animaduersum, pe-
 stis, & fames, & bellum & vastitas illam affligebat,
 atque tandem euertebat; vt facilè appareret, illud
 exitium non tam humanis viribus, quàm numine
 diuino illatum fuisse. neque solum priscis tempo-
 ribus: sed nostra etiam memoria. circumspicite ani-
 mis omnes prouincias quæ fuerunt multis incom-
 modis afflictæ, atque ferro & flamma vastatæ; & in-
 telligetis, in illis omnibus antequàm fuissent euersæ,
 fuisse impunitã licentiã omnibus facinorosis homi-
 nibus attributam. vnde colligitur omnes ciuitates
 quæ ab hoste captæ sunt, magis ipsius ciuitatis ini-
 quitate & iniuria, quàm hostiũ virtute captas esse.
 Illud enim sane cõstat, omnes Resp. quæ se legibus
 astrinxerunt; & à quibus ius æquabile cultum fuit,
 nõ in pace tantum summas opes adeptas fuisse: sed
 etiã bello latissimè imperiũ propagasse, atq; tantis-
 per opibus & imperio floruisse, dum leges atq; iu-
 dicia

dicia sancte conseruata sunt. vbi verò primum leges
 conculcari, iura perfringi, iudicia rescindi, magistra-
 tus contemni cœperunt; imperiũ labi cœpit, atque
 tandem extinctum & deletũ fuit. sic Athænæ im-
 perij naufragium fecerũt; sic Lacedæmon non Sce-
 daso tantum: sed multis alijs iniquitate similiter
 oppressis, pœnas dedit; sic Carthago sceleris & per-
 fidix pœnas exoluit; sic Roma ppter innumerabiles
 iniurias quas in orbẽ terrarũ intulerat, ex ea maie-
 state, & amplitudine ad quã nulla vnquã Resp. per-
 uenit, exturbata est; sic oēs deniq; ciuitates, regna,
 imperia, nationes, cum primũ illas capit diuini &
 humani iuris obliuio, labũtur, & ruunt, & obliuio-
 ne sempiterna delentur. an non hoc palam Sanctæ
 literæ testificantur, propter iniquitates & iniurias
 impunitas imperia summa deleri? an id obscurum
 est oraculis diuinis esse denunciatum, dirum exitiũ
 omnibus gentibus apud quas neque ius vllum co-
 litur; neque leges obseruantur; neque iudicia rata
 sunt: sed omnium conatus qui aliquid in Rep. pos-
 sunt, ad legum & iudiciorũ interitum; impune cõ-
 feruntur? Cũ igitur hoc & antiquitatis monimẽtis,
 & vitæ cõmunis exemplis, & legis diuinę sanctioni-
 bus exploratum sit, illud Regnum & Imperiũ diu
 permanere non posse, in quo leges, iura, iudicia sa-
 cro sancta & inuiolata non sint. si non potest ius pu-
 blicum violari, & scelus inultum relinqui, quin

simul status Reip. perturbetur, & pestis tandem atq;
 pernicies rebus communibus afferatur; si constat
 iuris negligentia & contemptu, non modò generis
 humani societatem violari: sed numen etiam diui-
 num grauitè offendi, quis non videt legum opti-
 marum disciplina, iuris sanctissimo cultu, iudicio-
 rum integritate & constantia, Reip. salutem, digni-
 tatem, imperium, amplitudinem, præsidium, & sta-
 bilimentum contineri? At qui harum omnium re-
 rum tam sacrarum Iudices, custodes, atq; ministri
 sunt, meritò (quemadmodum ait Iurecòsultus ille)
 sacerdotes quidam sanctissimi appellari possint;
 in Sanctis autem literis, Iudices Dij appellantur.
 quemadmodum enim munus diuinum gerunt: ita
 voluit summus ille Iudex, vt diuinum nomen ob-
 tinerent, vt omnibus modis admoneri possint, cum
 iudicant diuinam ab illis æquitatem, & constantiã
 iure atque meritò flagitari. Hæc cū ita sint, & cum
 in Iudicum delectu publicam salutem & incolumi-
 tatem agi constet: male profecto consulit Reip. Rex
 ille, qui quosuis homines in tam alto gradu locat;
 ordinem enim quem grauissimum esse conuenit,
 leuiorum & obscurorum hominũ contagione de-
 decorat, & ius venale constituit, & Remp. pertur-
 bat; & perficit vt leges & iudicia propter Iudicum
 sordes atque flagitia cõtemnantur, & omne deniq;
 regnum funditus euertit. sunt igitur ad iudicandũ
 eligendi

eligendi viri disciplina sapientes, autoritate graues, moribus incorrupti, virtute constantes: qui facillimè scientia, & animi magnitudine, atque pietate tantam personam tueantur, atque sustineant. hi autem sunt opibus augendi, & honoribus illustrandi, & pro virtutis merito præmijs cumulandi; ne vnquam propter inopiam, vel humilitatem contemni possint. quod si aliquando Rex in eligendo lapsus opinione fuerit, & pro bono & integro Iudice, improbum & sordidum cooptauerit; vbi id intellexerit, nullam moram interponat, quin illum magistratu priuet; idque exemplum seueritatis in illius scelus edat, quo reliqui diligentius in officio atque fide permaneant. Hæc quidem de legibus atque iudicijs dicta satis esse puto, ad Regis instituendi atque admonendi disciplinã. illud tamen minimè prætereundum est, quòd ad iustitiam attinet, non leges tantum ferendas esse, quæ malitiam & improbitatem supplicio resecent: sed etiam quæ multo ante præcaueant, ne maleficia cõmittantur. vt enim illa medicina magis probanda est, quæ bonam valetudinem conseruat, quàm ea quæ valetudinem afflictam in sanitatem restituit: ita leges illæ magis laudandæ sunt, quæ mores continēt, ne facilè queant ad mollitiem atque flagitia delabi, quàm illæ quæ mores corruptos ad sanitatem supplicio reuocare cõtendunt. Quomodo inquis id prouideri poterit?

Si parentibus licitum non fuerit vlllo modo filiorū institutionem negligere. sit igitur omnibus qui liberis suis id quod nō decet indulserint, grauis ignominiaē pœna constituta; si enim quilibet domi suæ filios rectè educauerit, & honesta disciplina deuinxerit; multo minus negotij Reip. moderatores in ciuibus vniuersis, regendis & continendis habebunt. vt enim in reliquis rebus: ita in prima puerorum institutione existimandum est, omnia esse posita; qualia namque rerum initia sunt, tales exitus expectandi sunt. Quid? inquires, non erit liberū vnicuique ad arbitrium suum liberos enutrire? Nō certè, si publica salus omni studio curanda est. At libertas est modis omnibus retinenda. Verum, sed ego pestiferam flagitiorum licentiam minimè libertatem appellandam iudico; nisi furiosi hominis libertatem existimas, cū sibi manus affert, aut se in ignem vel aquam præcipitem dat. si igitur homo quamuis potens sit, cū à mente deseritur, ne sibi aut suis perniciem afferat, est arctissimè constringendus: quomodo non multo magis est legibus alligandus is, qui furenter velit pestem atque perniciem filijs suis pessima institutione machinari? an Agaue cū filium Pentheum quasi is aper esset interimebat, magis insana erat, quàm ij qui filiorum animos mortiferis morbis inficiunt: neq; corporibus: sed quod est longe tetrius

& detestabilius, mentibus ipsis foedissimum vulnus imponunt? si igitur ij, qui suis multo leuius nocent, vinculis impediendi sunt; cur ij legum vinculis laxandi sunt, qui mala educatione filijs suis mentem atque sensus eripiunt? Præterea nemo sui iuris omnino esse potest: sumus enim omnes partes atque membra Reip. vt igitur in corpore non quod vni membro iucundum est: sed quod totius corporis incolumitati conducit, præcipuè spectari conuenit; ita in Repub. non quod vnicuique libeat: sed quid vniuersis expediat, considerandum est. Lex enim naturæ sancit, vt commune bonum singulari vniuscuiusque iucunditati præferatur. ideò autem à principio vnum in locum partim necessitate impulsus; partim natura inuitati conuenerunt homines, vt ope mutua fulcirentur, & quilibet pro parte sua Remp. conseruaret. Cùm autem nullum sit in vita cõmuni officium magis debitum, nullumq; æs alienũ ad quod persoluendũ magis omni fœdere & pactione astricti teneamur; quàm fides Reip. debita oēs certè ciues magis debent in filiorum educatione de Reip. cõmodis quàm de sua vtilitate cogitare; maximè verò, cùm vniuscuiusque vtilitas à publica seiungi non possit. cùm igitur omnes nostræ rationes ad Reipub. salutem conferendæ sint, neque secus de illis statuere possimus, quàm cõmunis vtilitatis ratio flagitat; quomodo ferendum est,

vt id vniuscuiusque potestati atque libidini per-
 mittatur, in quo est vniuersæ Reip. salus vel perni-
 cies cōstituta? an id obscurum est, si filios suos qui-
 libet pessime instituerit, futurū, vt illi omni se sce-
 lere & flagitio contaminent? an parum constat si
 maxima ciuium pars flagitiosa fuerit, Remp. fun-
 ditus interituram? qui igitur filios suos malè insti-
 tuit, Remp. funditus euertit. Nec id potest dici, le-
 ges constitutis supplicijs, indomitam cupiditatem
 facilè compressuras. adulta enim cupiditas nullo
 metu coërceri potest; quin vbi aliqua spes impuni-
 tatis oblata fuerit (quæ plerūq; est cum effrenata
 mente coniuncta) ad perniciem publicæ salutis &
 dignitatis erumpat. omne verò malum nascens fa-
 cilè extingitur, adultum verò atque robustum dif-
 ficilime coërcetur. si igitur ad Regis officium per-
 tinet malum adultum, & corroboratum supplicio
 refecare; cur non magis pertinebit, malum ipsum,
 antequam vires colligat, sapienter extinguere? & si
 Rex nullam Reip. partem negligere potest, quo-
 modo tandem illi id sine insigni flagitio negligere
 licebit, quod omnem Reip. salutem continet? Agrū
 (vt dictum est) si Resp. fuerit bene constituta ne-
 mini licebit negligere; flagitium est enim minimè
 ferendum negligentia tua fieri, vt fundus tuus nō
 valde tibi atque Reip. fructuosus sit: quòd si negli-
 gens esse perseueres, æquum est vt Principis seueri-
 tate

tate cogaris, illum colendum diligentissimis color-
 nis assignare, qui tantum ex illo frumēti quantum
 potest exarari, colligant. Ita ne verò? non licebit
 tibi si communis vtilitatis ratio habita fuerit, agrū
 tuum incultum relinquere; licebit autem tibi fi-
 liorum tuorum mores, instituta, salutem, atq, adeo
 vitam negligere? vepres & spinæ in agro tuo suc-
 crescentes ignauiam tuam coarguunt, & dignum
 non mediocri pœna constituunt; labes, flagitia,
 dedecora filiorum tuorum in dies pullulantia, non
 multo magis te grauissimis pœnis obnoxium de-
 clarabunt? Quod si patria eiusmodi verbis tecum
 exostulet, quid illi respondebis? Homo cur quan-
 tum est in te mihi moliris exitium? cur in me pestē
 nefariè machinaris? cur parentem quam omni pie-
 tate complecti debebas, iugulandam suscipis? meis
 enim legibus & institutis in lucem editus, & enu-
 tritus fuisti; per me non solum à feris: sed etiam à
 morum feritate reuocatus, & omni humanitate cul-
 tus extitisti; meo præsidio vitam non solum cle-
 menter atque benignè: verum etiam securè tradu-
 xisti. si enim in solitudine & vastitate vitam ageres, ✕
 non modò belluarū laniatus extimesceres: sed nihil
 inter te & belluas immanes interesset; mea igitur
 ope factum est vt in periculis auxilium, in morbis
 remedium, in ærumnis solatium, in perturbatione
 disciplinam, in curis alleuamentum inuenires.

Cùm vita tua tã multis simul rebus indigeat, omnes illę fuerunt à me tibi largę atque munificę supeditatę. quòd si ita non esse putas, à me secede; lucem meam atq; celebritatem fuge; & te in solitudinem abde, & videamus quo tandem modo possis absque meo præsidio vitam sustētare. quòd igitur opibus abundas, quòd humanitatem retines, quòd securę vitam degis, quòd lucis iucūditate fruēris, id totum mihi est in acceptis referēdum. magis igitur sum mater tua, quàm illa quę te peperit existimanda. si igitur mihi necem attuleris, non modò te improbū hominem: sed impium & sceleratū parricidā fateare necesse est. Sed dices fortasse, te nunquam de meo interitu cogitasse. An non intelligis vitam atq; salutem meam, ciuium moribus & honestate contineri; adeò sine mente es, vt non videas si illi cū ad ætatem maturam peruenerint, flagitijs efferati, fuerint, esse mihi eorum scelere miserū funestumq; fatum necessariò subeundum? nec illud quidem recogitas, te non tam tibi, quàm mihi filios genuisse? cur igitur illos flagitijs obrui finis? cur illorum peccatis indulges? cur illorum inconsideratam cupiditatem alis? cur eorum pudorem extinguere pateris? cur denique illos honestatis studium negligere, & libidini seruire permittis? quòd enim est aliud rerum publicarum exitium, & funus, nisi id quod corrupta & vitiosa ciuium institutione comparatur?

paratur? ciues igitur qui malè filios suos instituunt, me perdunt, mihi pestem parant; mihi interitum & exitium moliuntur. Hæc si Resp. dicat, hominibus in filiorum educatione dissolutis, venit ne vobis in mentem quomodo homines in tanta re negligentes, à maximi & immanissimi criminis suspicione liberetis? Non inquit M. Si igitur inquam, hoc crimen diluere non potestis, confitendum est illud non mediocre crimen esse: sed crudele atque valdè nefarium; quòd quidem non solum liberis vitam eripit: sed patriam ipsam sanctissimam parentem necat. quod si legibus nemini concessum est, vt rebus suis malè vtatur, quomodo permittendum est parentibus, vt filios suos cum calamitate patriæ totius euertant? Cùm verò Regis officium sit seruare Rempub. officium certè illius est, omnia crimina quæ Reip. exitium afferre possunt, seuerissimè coërcere. sed quemadmodum multo magis laudandus est Imperator, qui aduentantis hostis consilia præripit, & antequam vastitatem inferat conatibus illius obsistit; quàm is qui post vastitatem rebus suis illatam hostem bello frangit: ita multo ampliore laude dignus est Rex, qui diligentissimè cauet, ne vllum scelus admittatur, quàm is qui conflatum scelus vlciscitur. Quomodo id perficiet? inquires. Facillime quidem, si lege atq; proposita pœna sanxerit, ne patres ad arbitrium suum filios instituant.

Lycurgi

Lycurgi legibus cautum erat, ne quisquam liberos suos moribus quibus vellet imbueret; omnes igitur ciuium liberi cum ad septennium peruenissent, in turmas diuisi, moderatoribus assignabantur, qui eos ad omnem rationem virtutis & honestatis erudirent. omnis autem illius ciuitatis disciplina competebat, vt ciues ad victus frugalitatem, ad laborum patientiam, ad pudorem & verecundiam, ad æddecoris & dignitatis studium excitaret. in primis autem ea summa laus erat, senes vereri & obseruare, & ijs qui præerant obedire, nec vllum legitimum imperium recusare, quamuis id quod erat imperatum, nimis arduum atque difficile videretur. De Persarum autem institutione mira sunt quæ Xenophon in vita Cyri commemorat; ait enim pueros, vt alibi Grammaticam: ita apud Persas Iustitiam à magistris discere solitos. iudicia autem inter pueros fuisse constituta furti, rapinæ, violentiæ, conuitij, & aliorum flagitiorum huiusmodi. conuictos autem apud illorum moderatores pœnas dare, & similiter qui aliquem falsò insimulabant, calumniæ pœnam sustinere. in crimine autem maximè vocari solitos, qui bene de se meritis gratiam minimè referebant; ingratos enim neque pietatem in Deum, nec in parentes colere, neque debitum officium aut patriæ, aut amicis præstare posse credebant. præterea ex ingrati animi crimine impudentiâ oriri statuebant,

ex qua omnis turpitudine atque vitæ dedecus erumpit. Ait præterea pueros, ad modestiam, ad frugalitatem, ad continentiam, ad laborem, ad obedientiam, ad omnem denique decoris & honestatis rationem fuisse admodum diligenter institutos. Hæc quidem fusè persequitur vir ille summus, quæ facile demonstrant, non sine causa Persarum Imperium ex paruis admodum initijs, ad summam amplitudinem peruenisse. vt enim labente disciplina imperia magna corruunt: ita cum morum disciplina egregie constituta est, tenuissimam quaque Rēp. maximam & florētissimam fieri necesse est. De Atheniensibus iam diximus, quomodo Solonis legibus incubebat id onus parētibus, vt literis, & palæstra, & musica liberos suos erudirent. Filij verò cogebantur parentes in senectute alere. quod si cuius aliquis fuisset in filiorum disciplina negligens, nec eos illis tribus artibus instituisset; pœna erat, soluere lege illa filios, ne cogeretur vlllo modo patribus in extrema ætate cōstitutis alimēta præbēre. indigni enim parentum nomine habebantur, qui filios non & moribus bonis, & artibus ingenuis instruxissent. Fuit autem Athenis templum vni ex filiabus Cecropis Regis dedicatum; ea autem appellabatur Aglauros. cum enim vt traditū memoriæ est, Eumolpus bellum Athenis intulisset, & fuisset oraculo editum Athenas victrices fore, si quisquā se neci pro salute patriæ

patriæ deuoueret, Aglauros sese vt patriam periculo liberaret, ex muro præcipitauit. Habuit autem hoc antiquitas vt nihil virtute diuinius existimaret, & ideò facilè ijs in quibus clarum aliquod virtutis lumen eluxisse perspexerat, diuinitatem tribuebat. nullam autem virtutem clariorem existimabat, ea, qua se quispiam pro patriæ salute ad mortem libenter offerebat. Cùm igitur Aglauros id virtutis signum dedisset, quo nullum mirabilius esse poterat, fuit illi templum extructum, & nomen illius religione patria consecratum. omnes autem ciues cùm ad ætatem adolescentiæ peruenissent, armati omnibus armis, in templum illud deducebantur, & conceptis verbis iurabant, se nullo modo patriam deserturos; iurisiurandi autem formula hæc erat. Non afficiã dedecore arma sacra, neque ducẽ quẽ fuero secutus deseram. Pugnabo pro sacris, pro sanctitatibus, siue solus, siue cum multis. Enitar ne patriam meam tradam posteris deteriore[m] quam accepi: sed multo magis florentem. Illis qui considerate iudicauerint, libenter obtemperabo; legibus iam latis parebo: & illis etiam quas populus communi consensu tulerit. Si quis autem leges oppugnauerit, aut illis parere noluerit, id nulla ratione patiar. Et vel solus, vel cum multis illi obuiam ibo. Patriam religionem conseruabo. Harum autem rerum deos testes inuoco. His quidem verbis

ea se religione deuinciebant, vt esset illis necesse mortem pro templorum sanctitate, & sacrorum religione, pro legibus, & institutis ciuilibus, pro patriæ salute & dignitate (vbi id casus aliquis postularet) occumbere. non solum igitur proditoribus atque sceleratis ciuibus: sed etiam timidis & ignauis Dei grauissimum metum incutiebant; vt intelligerent omnes se non posse vlla formidine patriam deserere, quin se periurio, & crimine sceleris, & impietatis alligarent. Quid de Romanis dicam? potuissent ne illi orbē terrarum imperio cōtinere, nisi fuisset apud illos admirabilis iuuetutis pudor, atq; disciplina? quanquā illi nō adolescentes tantū: sed omnes etiam ciues discipline seueritate coërcebant. erant enim Censores præfecti moribus; tāta autem diligentia suum munus gerebant, vt nihil in Rep. fieri permetterēt, quod esset Romano pudori, fidei, & honestati, & exēplo contrariū. grauissimis autē ignominiaē pœnis facile Rēp. continebant, ne se turpitudine vlla cōtaminaret. Ne autē plura Rerūp. genera persequar, hoc sane cōstat, primū quidē id non esse difficile, quod iam fuit à summis Regibus & imperiosis Populis sapiētissime factitatum. deinde non solū ad pacis ornamentum, & iustitiæ disciplinam multum interesse qualis sit puerorum institutio, & adolescentium disciplina: sed etiam ad belli præsidium, & imperij decus & amplitudinem.

omnes

omnes enim Resp. quæ latissimè imperium propa-
garunt, his artibus & institutis sibi summas opes &
imperium pepererunt. Non est igitur vllò modo
hæc Reip. ratio à Principe negligèda: sed in primis
summo studio procuranda, atque vigilantissimè
prouidendum, ne quisquã in Rep. pro salutari ciue
belluam immanem alat: aut saltem hominè igna-
uum, & imbellem enutriat. si Rex igitur Rempub.
saluam vult, morum præfectos in ea constituat, qui
parentes in filiorum institutione negligentes seuerè
puniant. nullumque genus hominum patiantur, in
Rep. versari, qui non artem aliquam Reip. saluta-
rem teneant. monstri igitur atque prodigij simile
sit, aliquem in Repub. sine publico fructu versari.
Quare non video cur illa *Ægyptiorũ* lex non mag-
nopere à nobis approbanda sit, qua singuli cogebã-
tur, nomina & artes suas apud moderatores Reip.
profiteri, vt operis deinde sui rationem reddere co-
gerentur. Athenis verò fuit à Dracone lata lex, quæ
otium capite mulctabat. Seuera nimis inquires, &
immanis lex illa fuit. Esto, dum modo fateamur,
illa nimia legis seueritate Reipub. statum maximè
conseruari. Otium enim continet flagitiorum om-
nium seminarium. mentem enim hebetat, animũ
corrumpit, hominès præstantiam labefactat, &
ne quid aliud dicam, rationem de statu deijcit, &
libidinè in animi dominatu constituit. adde quòd
qui

quī res suas non agit, aliena negotia curat (vt Horatius ait) vnde malevolentia, obrectatio, inuidia, iniquitas & iniuria, magnaue rerum perturbatio, & confusio vitæ consequitur. adde quòd otium homines ad inopiam & egestatem redigit: egestas desperationem efficit; ex desperatione existit audacia: audacia verò Rep. perturbat, & de omni statu conuellit. cùm igitur hæc mala omnia ex otio atq; segnitie oriantur, quæ lex utilior excogitari potuit, ea quæ turpe otium coërcet, & comprimit? Hic locus admonet, vt aliquid de nobilitatis officio disseramus. nō placet enim aliquē in Rep. versari, cuius opus aliquod vtile Reip. nō extet. aratorum autē, & mercatorum, cauponum, fabrorum, & opificum, atq; adeò baiulorū officia & opera quæ sint, & quā utilitatem Rebusp. afferant, plane video. ratio autem postulat, vt quo status hominum clarior est, eò clarius eorum officiū sit, & diligētius ab illis operis, & muneris rationē reposcamus. Quod nam igitur nobiliū opus est? num delicijs affluere, & dicta iacere & de amore conqueri, & vulnus sibi Cupidinis sagittis inflictū assiduè lamentari? negabitis opinor: nullū enim ex eorum vrbantate & elegantia, nec ex amoribus quidem leuissimis Resp. fructū capit: num noctes atque dies in alexæ ludo consumere? nō profecto: est enim hic ludus altor otij, magister ignauia, instrumentū auaritiæ, fraudis officina, rei

familiaris euersio, rixæ materia, morum pernicies, dignitatis labes, & insignis ingnominia. est præterea angor animi, & cruciatus assiduus. qui enim perdit afflictor: qui lucrum facit, quamuis intemperanter exultet, ne tamé id quod est lucratus amittat, animo anxio atq; sollicito reformidat. Adde nūc impuræ consuetudinis & familiaritatis dedecora, quibus afficiuntur ij qui cum aleatoribus viuunt. adde poenæ illius diurnitatem, qua damnati sunt oēs, qui eiusmodi ludis affixi sunt. vt enim Prometheus ad Caucasum affixus (vt poëtæ perhibēt) inuitus aquilæ viscera laceranda atq; deuoranda præbebat: sic aleatores ita nequitia vinculis astricti sunt, vt quāuis viscera sua consumi cū magno cruciatu videant, nō tamen inde auelli possint. Anni verò interim labuntur: ætas flagitiosè conteritur: res familiaris absumitur: studium dignitatis abijcitur: omnisq; ratio industriæ, & humanitatis, & pietatis extinguatur. nec enim is qui hoc ludo tenetur & ducitur, rem suam familiarè curat: nec suis liberis, aut seruis, aut amicis consulit: neque pietatis & religionis memoriam vllam conseruat: sic enim occupat illius animum hoc flagitiosum & infame ludendi studium, vt nullum honestæ cogitationi locū relinquat. vt auté nullum aliud malum inde proueniat præter otium illud, cuius vitia persecuti sumus, id certè tantum est, vt sit nobilitati tanquam totius digni-

dignitatis exitium summa totius animi contentione fugiendū. Præterea nos nō de ludo & ioco quærimus: sed de officio & opere; non enim ludus opus est: sed ab opere est animus interdum ludo reficiendus, vt facilius possit nobilitate dignum opus efficere. Quod nam igitur hominum nobilium opus est? Armis tutari Rempub. & consilio cum ætate progressi fuerint eam stabilire; omnesque opes suas ad patriæ salutem, atque ad dignitatem suam conferre. Sed quæro. num hæc tam præclara munera indigent aliquo usu, ratione, disciplina? an eiusmodi sunt, quæ sine vlllo usu & meditatione confici valeant? si dixeritis non esse opus usu, neque disciplina, mirabor. si enim neque sutor, neque sartor, neque tonsor, neque denique fabrilis alicuius artificij peritus esse potest, qui non multis prius annis illi artificio operam dederit, quomodo poterit homo nobilis in artificio quod Remp. omnem continet, sine disciplina & exercitatione versari? Rex igitur qui officio satisfacere cupit, opus est, vt cum operam dederit, ne quisquā in Rep. sit, qui non possit muneris & operis sui rationem reddere: tū vel maximè caueat, ne vllus nobilis homo segnitie corrūpatur, & delicijs effœminetur, & sine vlla virtutis disciplina locum illū quo est prorsus indignus obtineat. nihil est enim quod facilius Rēp. possit euertere, nobilitatis ignauia. illam

igitur in armis contineat, & optimas artes colere, atque in illis assidue exerceri compellat. cum vero multæ aliæ poenæ possint hominibus nobilibus irrogari, vix vlla poterit esse grauior, & atrocior, quâ nobilitatis & honestatis amissio. Multum etiã iuua-bit homines ignobiles honorib' augere, si fuerint virtute & industria præstâtes. Princeps enim nõ solum iustitiæ munus & officiũ tuebitur, cum virtutẽ in quocunq; homine illam splẽdere viderit, digno præmio remunerauerit: verũ etiam nobilitati læguenti stimulos admouebit, & illã æmulatione ad honestatis studiũ acerrimẽ cõcitabit. Vellẽ etiam vt cum homines ob virtutẽ summis opibus afficiũtur, ne opes illæ ad illorũ filios peruenirẽt: nisi ad illos tantum qui se maiori bus suis dignos virtutis imitatione præbuerint. duplici enim ratione peccãt Re-ges cum sine modo de regio patrimonio largiũtur. optimũ enim fontẽ ipsius benignitatis exhauriũt; ita vt nequeant ij qui in regno succedunt, virtutem debitis præmijs ornare. deinde quod ignauix atq; desidiẽ, & effrenatẽ libidini adiumẽta plurima subministrãt. non vult enim homo in summis opibus atq; delicijs enutritus, laborẽ vllum suscipere. neq; solũ mollis & delicatus, & intemperans, & flagitiosus: sed etiam superbus, & arrogans, & infestus efficitur. Sapiẽter enim qui Resp. cõdidere quo ad eius fieri potuit conati sunt, ciuiũ possessiones & faculta

tes modo quodam æquabili terminare, ne quisquã vel opibus elatus, nimium lasciuiet: vel egestate impeditus, studium virtutis omitteret: aut quòd est multo grauius odio publici status, de interitu Reip. coniuraret. vt enim sutor, vel quiuis alius faber artem deserit, vel cùm tanta premitur inopia, vt artis instrumenta parare non queat: vel cùm tantis opibus abundat, vt sine artificio illo laute, atque iucunde viuere possit: ita ciues artem suam quæ honestatis studio continetur omittunt, vel cùm egestate laborant, vel cùm propter opum affluentiam nimis efferuntur. Accedit quòd Regis Imperium cõtemni, tumultus excitari, intestina bella moueri plerumque solent, cùm sunt in regno multi principes illo loco indigni; nempe cùm opibus summis præditi sunt, & ab omni studio virtutis abhorrétes. ne autem alia exépla quæ sunt innumerabilia persequamur, certè constat Græciam hoc vno malo corruisse: Imperatores enim Principum bellis fatigati, Turcas asciuerunt, vt illorum ope firmati, principes imperio frenarent; Turcæ verò in Græciam intromissi, non vt Imperatores adiuuarent: sed vt Græciam dominatu suo premerent, consilium inierunt. paulatim igitur eos à quibus vocati fuerant expulerunt, donec tandem Constantinum vltimũ græciæ Imperatorẽ Constantinopoli diu obsessum imperio & vita spoliarent. cuius tantæ calamitatis

se Græciæ Principes otiosos Spectatores præbuere,
 quasi exploratum illis esset, fieri non posse, vt om-
 nes illo communi incendio conflagrarent. omnes
 igitur tam Imperatores quàm Principes illorum
 imperio subiecti, peccatis excæcati sunt; ne videret
 ipsos sibi pestem & interitum machinari. Hoc igitur
 ne vnquã possit accidere, duo sunt Regibus in
 distributione donorũ & munerũ prouidenda. pri-
 mum, ne oĩa certis hominibus largiãtur; & dũ libe-
 rales haberi volunt, omnem materiam liberalitatis
 amittãt. alterũ, si bonorũ filijs metũ iniecerint re-
 gij muneris amittendi, quoties illi minimè parentũ
 vestigijs institerint, & nõ debitã fidẽ, & officiũ, aut
 patriæ persoluerint. his igitur pœnis poterunt coër-
 cere Reges hominum nobiliũ temeritatẽ, qui filios
 suos flagitijs corrũpi sinunt; neq; in eo elaborant, vt
 liberi opibus digni sint: sed vt opes immanes ha-
 beãt, quas in nequitia & flagitio cõsumãt. nec enim
 intelligunt homines amētissimi, quo magis illi fi-
 liorũ opes adaugent, & cumulãt; eò magis eorũ mi-
 seriam amplificari. opibus enim domi cõgestis cùm
 virtus abest, languescit industria; superbia indies
 augetur; libido furibundè cõcitatur; vitia crescunt,
 & indomitæ cupiditates in rationẽ inuadunt: quæ
 animum exedunt, & vitam amarissimam efficiũt.
 Neque solum pœnis sunt homines nobiles ab igna-
 uia, & flagitio deterrendi: sed laudibus & honori-
 bus,

bus, & muneribus in studium honestatis incitandi. in quo quidem oportet intelligi ab omnibus, à Rege neque pecuniam sine virtute, neq; nobilitatem sine honestate: sed virtutem, & industriam, & frugalitatem, & patriæ caritatem honorari. cùm enim nobilitas omni virtute ornanda sit, tum nullam debet pluris facere, quàm patriæ caritatem; in qua omnia amplissimæ dignitatis ornamenta collocanda sunt. hanc igitur virtutem magnificentissimè laudare; hanc muneribus amplissimis honestare; huius studio & cupiditate vehementissimè omnes (in quibus aliquem amorem honestatis aspexerint) inflammare debent Reges: qui cupiunt efficere Rēp. in omni genere laudis & honestatis florētissimam. Sic autem fiet, vt multi viri ab auaritiæ studio, ad cupiditatem verissimæ gloriæ traducantur; neque existiment virtutis industriam mercaturam esse: neque vitam spe fortunæ amplioris in discrimen inferant, neque cùm aliquod pulchrū facinus aggrediuntur, pecuniæ mercedem nimis importunè flagitēt: sed omnia ad salutem patriæ, & gloriam sempiternam præcipuè referant. facillimè igitur fiet, postquã hic mos receptus publice fuerit, vt omnes adolescentes (nobiles autem maximè) Deum timere, parentes venerari, senes obseruare, magistratibus obedire discant; & omnem corporis, & animi conatum ad patriæ salutem, & dignitatem com-

parare: nihil est enim ad laudem amplius, nihil ad immortalitatem nominis illustrius, nihil ad diuinā gloriam comparandam efficacius, quàm præ studio communis salutis, propriæ utilitatis obliuisci; & amore patriæ vitam cùm fuerit opus in summum discrimen adducere. Hæc sunt enim quæ incredibilem amorem excitant, ingentem admirationem commouent; immortalī memoria consecrantur; præmijs diuinis atque sempiternis afficiuntur. non est autem hominis nobilis atque virtute præstantis officium, sine vllō modo & ratione patrimonium amplius, quàm Resp. ferre possit posteris suis relinquere: sed illam hæreditatem satis amplam & copiosam arbitrari, quæ est in clarissimo virtutis exemplo, posteris ad imitandum proposito constituta. illa namque hæreditas iniuria plerumque & iniquitate, & hominum odio, & offensione, & inuidia comparatur: hæc autem iustissimis officijs, & meritis excellentibus & virtute diuina conficitur. illa filios plerumque desides, & ignauos, & odiosos reddit: hæc strenuos & industrios, & publicæ salutis atque dignitatis amantes. illa postremò est fluxa, caduca, & instabilis, & casibus infinitis obnoxia: hæc verò constans, firma, stabilis, atque sempiterna. Cùm verò in omni Rep. bene constituta, virtutis & gloriæ studium apud nobilitatem vigere facile queat, tum in regno facillimè. mirū enim est, quā-
tum

tum studium ponant homines in Regum moribus imitandis. sic autem fieri necesse est, ut virtutis regiae similitudo ad omnes perueniat; eos autem maxime qui clariore indole præditi sunt, honestatis splendore nobilitet. Itaque Regis fortitudo, Rēp. fortem efficit; modestia, continentem; iustitia, legibus & magistratibus obsequenrem; sapientia, consideratam; Religio, sanctam; honestatis & gloriae inflammatum studium, gloriae sempiternæ studio similiter incensam. facillimum igitur erit Principi regijs virtutibus ornatissimo, & legibus, & suorum vigilantia, & virtutis exemplo pueros & adolescentes statim à primis annis optimis moribus atq; disciplinis, ad officium & honestatem erudire.

K 5 DE

DE
REGIS INSTITVTIONE
ET DISCIPLINA,
LIBER
OCTAVVS.

HIC autem M. si hæc ita sunt inquit,
non sane video, cur Regnum valdè ex-
petendum sit. animus enim tantis curis
implicitus nunquam à labore conquie-
scere, aut respirare vllò modo poterit. Sit ne inquã
valdè expetendum, an velis (quod aiunt) atque re-
mis fugiendum, postea videbimus. nunc verò quod
instat exequamur. Cũ igitur liqueat hæc oĩa quæ
diximus ad Regis officium pertinere, cõsequēs est,
vt illum multorum operis & auxilio fulciamus. qui
enim tã multis muneribus præest, multis certè mi-
nistris indiget: neq; poterit vlla ratione tã multipli-
ci officio, sine multorũ operis satisfacere. vidimus
Regi operã dandã esse, vt Resp. copiosa, locuples, &
opulēta sit; & hanc copiã ex re nauicularia, ex mer-
catura, ex agricultura cõparandã esse. multi igitur,
& varij ministri ad eam rem deligendi sunt, qui vel
ignauiam atq; defidiã seuerè puniant; vel iniquita-
tem & iniuriã supplicio plectāt, ne quisquã vel pro-
pter

pter segnitiam prematur inopia, vel propter improbitatē & scelus opes alienas auertat. Non satis est Remp. locupletem esse, nisi fortis & armis egregie defensa sit: alijs igitur ministris opus est, qui iuuentutē armis exerceāt, neq; patiātur ignauitā & timiditatē in illorū animis versari; quibus Reip. custodia cōmissa est. sūma opus est moderatione ad militarē ferociā cohibendā. sunt igitur ij militū præfecti diligēdi, qui nō solū fortes & impigros milites: sed etiā verecundos, & moderatos, & legibus obsequētes efficiāt. Omne Reip. firmamentū in iuris æquabilitate, & in iudiciorū integritate cōsistit. multis igitur huius tam præclari muneris & officij ministris opus est, quos neq; gratia, neq; metus impediat, neq; pecunia corrumpat, nec vlla denique perturbatio ab æquitate dimoueat. Ne autē sit necesse pœnas grauissimas sine vllō fructu sceleribus infinitis irrogari; statim à primis annis sunt omnes ciues moribus optimis imbuēdi & artibus præclaris excolendi: ne quidquā pluris quā pudorē & honestatem faciant. sunt ergo creandi morū præfecti, qui lasciuia, & impudentiā, & corruptos & effœminatos mores ignominia & quauis alia pœna cōstanter & seuerē coercēat. Vt autē hæc oia cōmodius administrētur multum iuuabit ciuitatē in tribus aut curias diuidi, nec enim laboro quali nomine pars quælibet Reip. nominetur: dum modo tota Resp. sit cōmode diuisa,

vt singulis partibus, præfecti singuli præficiantur. Neque parum vtile est, in quolibet horum officio & munere, ordinem & rationem cõstitui, qua præfecti quidam alijs præfectis subiecti sint; ne sit necesse ei qui Rempub. capessit, summis statim & difficilimis muneribus implicari: sed ab aliquo rudimento Reipub. gerendæ ad maiora ordinatim peruenire, & in minimis rebus ostendere, an dignus sit, cui maiora committantur. hoc enim & ad minuum laborem eorum qui rebus maioribus præpositi sunt: & ad disciplinam & moderationem illorum qui Rempub. administrare incipiunt, valdè conducit. cauendum enim est, ne & is qui rebus grauioribus intentus esse debet, minoribus negotijs implicitus teneatur: & is qui tum primû Rep. attingit, magnis repente honoribus auctus intemperantius se gerat, & insolentia præceps à mente deficiat. honor enim maximus & repentinus mentem atque sensum eripit omnibus, qui firma stirpe virtutis innixi minimè sunt. Itaque vtilissimum est adolescentibus qui honores ambiunt, intelligere sibi multos esse præpositos, quibus officij sui rationem reddere cogantur. hoc enim eorum insolentiam frenat, & animos ad res acrius, atque vigilantius gerendas exacuit. Omnes autem munerum & curationum ministri certis legibus astricti sint; & intelligant, secundum eas leges esse sin-

gulis

gulis annis rationem sibi reddendam, illis quibus ea prouincia delegata fuerit. ij autem qui munere suo fuerint egregie perfuncti, honoribus augeantur; qui verò in officio sibi commisso deliquerint, & honore priuentur, & grauem pœnam peccati luant, nisi sit eiusmodi peccatum, quod mediocri pœna corrigi & emendari possit. inhumanū enim est, spem de illo qui leue aliquod flagitium admisit, abijcere. quis enim est qui possit vitæ cursum sine aliquo lapsu conficere? magni tamen refert qualis ipse lapsus extiterit. qui enim pecunia corruptus, aut malitia & improbitate cœcatus, male suum officium gerit, acerrimè plectendus est. malum enim quo premitur vix sanari potest. is autem qui per rei alicuius imperitiam, aut incuriam errauit, facilè potest ad officium reuocari. mediocres autem animorum morbi, facili & tolerabili medicina sanantur: graues autem & periculosi, non nisi curationibus acerbissimis expelluntur. Reip. autè princeps appellari non debet, is qui non eam medicinam tenet, qua sanabiles Reip. morbos pellat, & partes insanabili morbo labotantes exsecet, ne ad vniuersam Remp. illarum contagio atque lues emanet. nihil enim est hominum perditorum audacia & immanitate periculosius: neque magistratum impunitate & seueritate funestius. vbi igitur neque vitæ ratio ab ijs qui multum in Repub. pos-

sunt

sunt exigitur, neque maleficia seuerè puniuntur, ibi publica salus diu conseruari nequit. hoc igitur ne possit accidere est Regibus summa cura, studio, sollicitudine, vigilantia, industria prouidendum. Vt autem hæc omnia onera quæ sumus oratione complexi, à Rege ferri atque sustineri queant; opus est vt multos in tanti operis atque muneris societatem conuocet, qui regia virtute præcellant. horum igitur consilio & autoritate nixus, onus sibi impositum leuius feret, atque tolerabit. de illorum autem moribus & institutis qui à Rege in consilium adhibendi sunt, latius dissererem nisi id iam effectum arbitrarer. ea enim quæ de regia disciplina diximus, regis etiam consiliarijs accommodanda sunt. regia namque virtute præstet opus est, qui est Regem consilio adiuturus. aliqua tamen commodum est, vt efferamus. In primis igitur necesse est, vt Regis consiliarij sint maximo ingenio præditi, bonis artibus exculti, longo rerum vsu periti, in historijs diligentissime versati; neque præsentia tantum sagaciter odorantes: sed longè in posterum quid vtile futurum Reipub. sit, coniectura prouidentes. neque solum ingenio, & disciplina, atque prudentia valeant necesse est: sed sint opus est singulari fide, & integritate, & patriam amore atque pietate debita prosequantur. parum enim iuuat, quid vti-

le fu-

le futurum sit acutè perspicere, si amor impurus, aut odium acerbum, aut cupiditas nefaria tibi fuerit impedimento, quominus id quod sentis eloquere. Erat olim apud Athenienses lege sancitum, ut quoties aduocata concione populus de Repub. consultabat, præco maxima voce diram cladem & exitium illi, & posteritati illius imprecaretur, qui Reipub. inutile consilium daret, ne ipse incommodum aliquod subiret. erant autem execrationes illæ quæ capita ciuis perfidi & malitiosi deuouebant, tam horrendis verbis scriptæ: ut maximum metum omnibus qui illas audiebant incuterent. sapienter enim intellexit qui legem illam tulit, nihil esse acuto ingenio sine fide, & patriæ caritate perniciosius. quo enim ingenium maius extiterit, eò sagacius, & malitiosius perniciem Reipub. commodi sui gratia comparabit. Hoc igitur principes intelligere debent, non satis esse in consilio adhiberi solertiam & ingenium: nisi fides etiam illius qui consilium dat, atque patriæ caritas sit rebus perspecta, atque planè cognita. Refert Aristoteles fuisse in more positum, in quibusdam Græciæ ciuitatibus quæ paucorum potestate regebantur, ut ij qui principes erant, neminem in societatem admitterent, nisi prius iuraret, se fore perpetuo plebis commodis vehementer infestum. quanto (ut inquit ille eodem in loco) fuisset honestius,

stius, & principum officio conuenientius, sanctissimo iureiurando fidem obligare, sibi nullum priuatum commodum impediemento futurum, quominus publicæ salutis consuleret: & infimam plebem, quæ in principum tutela atq; patrociniis latet, ab omni fraude & iniuria tueretur. nec enim est principis status multitudinis imbecillitate & inopia: sed totius populi caritate & beneuolentia muniendus. illi igitur qui studio, & voluntate, & insita quadam tyrannidis immanitate commodis plebis aduersantur; sunt longissimè non modò ab optimi Regis consilio repellendi: sed ex hominum natura (si fieri potest) exterminandi. Est autem in consilijs præcipuum fidei munus, quidquid secreto statutum fuerit, silentio & taciturnitate cõprimere. si enim qui amici cõsilium aperit, est odio omnium valdè dignus; totius enim coniunctionis rationem tollit è vita, qui amici consilia prodit: quo tandem scelere illum alligari iudicabimus, qui Regis consilium de Reip. salute, de propria dignitate, de publico officio & religione, contra datam fidem cum homine vel necessario, vel alieno qui non sit particeps eiusdem consilij communicat: ea namq; perfidia Regis maiestatem minuit, illiusq; salutem prodit; ordinè Reip. perturbat; ciuium animos frangit; hostium vires & audaciam confirmat. qui igitur consilia Regis enūciat, est Regis proditor, & patriæ euersor
 existi-

existimandus. Sed non sufficit & sapientia, & fide præditum esse, qui regis consiliarius est; est enim præterea necesse ut sit animo magno præditus, ne in consilio dando Regis aut principum offensionem pertimescat: & ita magis quod est auribus gratum & iucundum, quam utile & honestum suadere conetur. præter hoc incommodum tria vitia animi pusillum atque demissum necessario consequuntur; quæ si fuerint in consilium admissa, regias opes, & publicam salutem euertent. qui enim paruo animo est, semper timet; qui verò timet, aut laborem fugit; aut vitæ pericula formidat; aut pecuniæ sumptus extimescit. his autem flagitijs omnibus fit, ut in ea mala frequenter incurramus, quæ maximè vitare cupimus. Quid enim laborum fuga facere admonet? rem de die in diem differre, atque procrastinare; nihil transigere, nihil expedire, summam felicitatem in munerum vacatione positam arbitrari, rebus maximis indormire; hominibus perditis atque profligatis omnia administranda relinquere. Quid autem hac tanta socordia Princeps delicatus assequitur? Ut negotia negotijs accumularentur, infinitisq; laboribus opprimatur. inde autem summa muneris gerendi difficultas, & desperatio nascitur, quæ cum animum occupauerit, eum de omni statu deiciet, & irretitum tenebit, ne quidquam agere, aut moliri audeat. Iam verò periculo-

rum omnium formido quanta pericula conflare so-
 leat, satis exploratum est. virtute enim nostra fran-
 guntur hostium vires, neque de pernicie nobis in-
 ferenda: sed de salute sua tuenda cogitare compel-
 luntur. at dum nimis belli pericula formidamus, &
 præ metu studium armorum abijcimus: hostium
 vires & audaciam confirmamus: & furentem im-
 petum minimè sustinemus. Quid hortari, plerūq;
 solet auaritia? Vt arces præsidij nudentur: vt mili-
 tes ad tutelam patriæ necessarij dimittantur: vt vr-
 bes & munitiones quibus hostium furor & vio-
 lentia cohibetur, si non fuerint opibus augēdis uti-
 les omnino deserantur; vt sic demum sumptibus
 imminutis ingens pecunia coaceruari possit. Quē
 autem fructum ex hoc consilio sapientiē pleno per-
 cipimus? Hostes metu soluti, multoq; ferociores
 effecti, atque adeò ab ijs qui nimis pecuniæ parcūt
 in eorum fines immissi, omnia quacunq; impe-
 tum ferunt, latissimè populantur; aut saltem non
 nisi sumptibus maximis, omniumque pecuniarum
 dispendio repelluntur. dum igitur sapientes ho-
 mines tolerabiles sumptus facere recusant, om-
 nes opes regias totiusque regni facultates effun-
 dunt. Cernitis profectò quomodo pigritia labo-
 res innumerabiles efficiat, ignauia pericula maxi-
 ma salutis inferat, & auaritia omnes regias opes
 euertat? quid igitur minus ferendum est, quàm
 homi-

homines aut pigros, aut timidos, aut auaros ad consilium regis accersiri? at hæc omnia vitia (vt diximus) non nisi ex animo paruo & angusto oriuntur. vnde colligitur neminem esse ad Regis consilium admittendum, qui non sit animo maximo & excelso, præditus omnia præ honestatis studio cõtemnente. Quod si Regum consilia ad vtilitatem publicam conferenda esse videntur, hoc certè concludi potest, nihil esse vtilius honestate. honestas enim continet veras opes quibus animi florent, & reliquæ opes humanæ ex illis aptæ, atque ita nexæ sunt, vt seiungi non possint. omnes enim Respub. in quibus maior honestatis ratio quàm vtilitatis habita fuit, non rerum gestarum tantum gloria: sed opibus etiam atque potentia floruerunt. at vbi sese studio honestatis omisso ad vtilitatem contulere, cum honestatis interitu omnes etiam illorum opes euersæ sunt. Est igitur illa præclara populi Atheniensis indolis maximis laudibus efferenda. nam cum Themistocles in concione diceret, habere se consilium Reipub. salutare, quod tamen non expediret, cum vniuerso populo communicari; fuissetq; illi datus Aristides cui consilium illud aperiret, primùm quidem Aristides consilium repudiauit. erat enim consilium vt classem Lacedæmoniorum quæ ad Cytheum subducta erat incenderent, quod facinus erat infamia

sempiterna perfidiæ notandum. in concione igitur
 dixit; vtile quidem consilium Themistoclis esse, mi-
 nime tamen honestū. quòd cū Athenienses acce-
 pissent, id quod nō erat honestum tanquam inutile
 reiecerunt. quòd autem Aristoteles vir in omni ge-
 nere virtutis excellens, vtilitatem cum turpitudine
 coniunctam aspernatus sit, mirū videri non debet.
 quòd verò populus vniuersus tanta consensione ho-
 nestatem vtilitati prætulit, id vehementer admi-
 ror. quamdiu igitur populus ille nihil antiquius ha-
 buit honestate, summas opes, & amplissimū impe-
 rium sibi cōparauit; at vbi primū dignitatis obli-
 tus, ad vtilitatis studiū tota mente conuersus est, &
 dignitatem, & imperium, & opes amisit. Quod qui-
 dē in omnibus summis Imperijs euenisse reperie-
 tis; tamdiu enim quælibet Respub. floruit opibus,
 quādiu summo studio coluit honestatē; honestatis
 autē studio neglecto, opibus etiam euersa repente
 fuit. humana namque ex diuinis colligata pendet.
 si igitur diuina potissimū intueberis, humana etiā
 necessario consequentur: si ad humana tantum si-
 ne vllō respectu ad res diuinas attenderis, inanissi-
 ma spe delusus, non diuinis tantū opibus: sed etiam
 humanis quas maximè expetendas esse iudicas,
 spoliabere. honestas autem in diuinis opibus nu-
 meranda est. ad animi enim immortalis, atque
 quodammodo diuini statum refertur, & splendor
 illius

illius nec humanis sordibus oblini, nec vllis tenebris obscurari potest. Omnes igitur Regum consiliarij tam appetentes honestatis sint, vt existiment quamuis turpitudinē esse cum vitæ etiam periculo, & commodorum omnium interitu repellendam. vtilitatem enim constituit, qui vtilitati decus antepone; decus autem non est in leuitate, nec in ambitione, nec in minimè ferenda potentia, neque denique in vlllo flagitio fallacissima specie dignitatis illustrato: sed in virtute, fide, & humanitate, patriæ caritate, & in celebri fama, meritis maximis excitata constitutum. sapientia igitur opus est, vt à falsa dignitate verum decus internosci, & animi excelsi robore & constantia, vt verum decus parari & firmissimè retineri possit. In primis autem necesse est, vt consiliarij Regis Dei numen cultu sanctissimo, atque pietatis plenissimo venerentur. nec enim cōsiliū de rebus maximis inire possunt, nisi mētem habeant castam & puram, & splendore diuino colucentem, & studio immortalitatis incensam, & robore & constātia diuina cōfirmatam: quod totum est in sanctissima religione positum. omnes enim qui diuina luce carent, quo acriore ingenio sunt, eò vehementius temeritate & amentia rapiuntur, funestiusque exitium patriæ machinantur. Qui diligenter ea quæ in regnis & imperiosis ciuitatibus vix sapientiæ & eloquentiæ opinione præstantes

de Repub. diserebant, attenderit, & acumen, & prudentiam, & vim orationis admirabitur; & intelliget, nihil nec acutius excogitari, neque copiosius disputari, neque luculentius exornari humano artificio potuisse. hoc tamen sæpè euenire perspiciet, vt quò magis Rempub. à peste summi periculi eripere nitebantur, eò magis ipsam Remp. in omnem miseriam præcipitem darent; & patrias suas (pro quibus interdum mori cupiebant) euerteret. Ex quo intelligi oportet (quod non semel dictum est) humanam prudentiam diuino consilio destitutam, non esse prudentiam: sed temeritatem appellandam. in Regum igitur consilijs primus locus esse debet religionis & sanctimonix; secundus autè dignitatis; tertius utilitatis. vt enim nullo modo potest utilitas, ab honestate seiungi; ita nec honestas, à pura religione diuelli. fons enim bonorum omnium Deus est. qui igitur Deum præcipue respiciunt, omniaque vitæ studia ad illius cultum conferenda putant, omnium bonorum compotes fiunt. Opus est præterea vt non infantes sint ij qui ad hoc tantum munus deliguntur; sæpe namque fit vt melior sententia infantia illius qui optimè sentit, id tamen quod sentit commode explicare, & rationibus confirmare nequit: ab alio qui malè & perniciosè rebus consulit, & tamen disertus est, cum magno Reipub. malo superetur. hoc igitur ne eueniat,

niat, commodissimum arbitror omnibus bonis qui ad Regis consilium adhibendi sunt, in dicendi studio versari. Quale verò genus eloquentiæ illis sequendum sit iam dixi, cum de Regis eloquentia differerem. omnes enim Regis artes (ut diximus) illis colendæ sunt, qui sunt in consilium regis admittendi. si igitur Reges fuerint horum hominum comitatu circumsepti qui sapientia, fide, virtute, religione, optimaque dicendi ratione præstent, errare certè non poterunt. præterea plurimum valet, hæc hominum prudentium auctoritas, ad illud temperamentum imperij, quod homines sapiētissimi in omni Reip. moderatione requirunt. Quod nam inquit T. Non probant inquam simplex Reip. genus: sed ex omni genere commistum. Quid igitur? inquit T. num monstrum aliquod conantur effingere? mihi enim quidquid vnū & simplex est, rectissimum esse videtur, non quod est è diuersis naturis multiplici ratione conflatum. Quid igitur? inquam ne in musicis quidem probas distinctos certis interuallis sonos, variasque voces ad vnum tamen concentum & symphoniam redactas? num monstrum appellabis corpus humanum ex suis membris aptissima ratione compositum? an potius illud monstrum habendum esset, si corpus vno tantum membro constaret, aut certè si membrorū vnum haberet, ad speciem venustū, &

ad vsum aptum & habile, reliqua autem vitiosa, atque prorsus inutilia? Recte inquit, sed quid id ad rem? Valde quidem inquam opinor; vt enim in corpore humano tunc pulchritudo atque venustas eminent, & vtilitas magna comparatur, cum omnes partes inter se lepore consentiunt, & opera mutua fulciuntur: non cum vnum membrum rectum atque valens est, reliqua vero deformitate atque imbecillitate laborant: ita in Reip. corpore, non vnius tantum membri elegantiam, & valetudinem firmam requirimus: sed totius Reip. conuenientiam & firmitatem flagitamus. Vt autem hoc melius intelligi possit, hoc animaduertendum est, tria vt scitis esse rerum publicarum genera. aut enim vnius tantum imperio res administrantur: aut paucorum potestate & arbitrio continentur: aut libero populi totius suffragio atque sententia decernuntur. sed cum genus hominum ad vitia procliue sit, & ad inferendam iniuriam natura propensum, facile quoduis horum genus ad iniquitatem delabatur. Rex enim paulatim tyrannus efficitur: pauci principes potentia minimè ferenda ad amplificandas opes abutuntur: populus dum immodicam libertatem expetit, omnia furibundè peruertit. sic igitur fit, vt cum vel vnus, vel pauci dominantur; vel cum plebs furit & insanit, & omnia perturbat; Respub. illa nominari non possit. aut enim tyrannus, aut pauci diuites,

aut

aut populares homines omnia sibi vendicant. tunc igitur vnum tantum genus hominum clarum & amplum reputatur, reliqua verò contemnuntur. non possunt enim aliquid ingenij, aut roboris in communem vtilitatem conferre. seruiunt enim: in seruitute autem neque ingenium, neque virtus extare & eminere potest. Quamuis igitur sit aliqua Reip. pars, quæ immanibus diuitijs atque opibus antecellat, reliquæ tamen omnes minutæ & imbecillæ sunt, morbisque omnibus oppressæ & impeditæ. vt igitur in corpore cùm vnum membrum supra modum augetur, reliqua verò minuuntur, prodigium esse videtur: ita in Repu. cùm vna tantum pars vltra modum & rationem crescit, reliquæ autem neque vires vllas habent, neque vigent, neque pro rata portione similiter augescunt, monstrum habendum est summa quadam religione procurandum. nec enim salus & dignitas Reip. est ex vno tantum membro: sed ex toto corpore iudicanda. Qui igitur Resp. commisceri præcipiunt, non môstra fingunt: sed ne monstrum aliquod atque portentum dirissimum ad Reipub. perniciem gigni possit, sapienter elaborant. nec id faciunt vt omnes Reipub. partes eodem ornatu & cultu informentur: sed vt cuilibet parti atque membro suus cultus, atque dignitas, & forma tribuatur. nolūt enim vt vnus imperium ita solutum omnibus legibus

& institutis sit, vt populi libertas opprimatur; no-
 lunt Principes tantis opibus augeri & amplificari,
 vt Reges contemnant, & plebem iniurijs violenter
 illatis spolient; nolunt postremò tantum populari
 licentiæ permitti, vt principum dignitatem afflige-
 re, omnemq; Reip. statum perturbare possit. in
 quo quidem omnium partium saluti, atque diutur-
 nitati consulunt. Reip. namque salus moderatio-
 ne cõtinetur: pernicies autẽ illius immoderatione
 comparantur. qui enim cupit aliquid immode-
 rate, ita vt nullis finibus cupiditas illius arceri pos-
 sit, totum id quod vehementer appetebat amittit.
 Quid enim cupit multitudo? Libertatem & licen-
 tiam impunitam. at constat quamplurimas ciui-
 tates libertate immodica concidisse, quæ si me-
 diocri atque legitima libertate contentæ fuif-
 sent, eam diutissimè conseruarent. Quid autem ij
 qui in Rep. principes esse volunt vehementer ex-
 quirunt? Opes immanes, diuitias ingentes, potentiã
 infinitis accessionibus amplificatam. at ea omnia
 possidendi cupiditas, & infinita dominandi libido,
 multis hominibus valdè potentibus exitio fuit.
 quid magis est Regibus plerisque propositũ, quàm
 infinitum imperium, omni lege solutum, nullis ra-
 tionibus alligatum, nullis difficultatibus impedi-
 tum? quòd cum valdè cupiunt, se planè tyrannos
 esse cupiunt. quid enim aliud est imperium omni-
 bus

bus legibus, atque ratione solutum, quàm inuisæ & infestæ tyrannidis impotentia? qui igitur omnino legibus solui vult: sibi ipsi pestem & exitium machinatur. nec enim tyrannidis opes, apud populos libertatis appetentes possunt esse diuturnæ. Nihil igitur esse poterit in omni Repub. moderatione salutaris. bona namque omnia tuetur, & firmissimo præsidio cõfirmat. meritò igitur illud Theopompi dictum laudatur. nam cùm Lacedæmone Ephoros instituisset, quorum autoritate regium imperium imminutum videbatur, animum vxoris grauitè offendit. cùm igitur domum se reciperet, inquit illa: Egregiam sane operam posuisti, vt regium patrimonium posteris tuis amplificatum relinqueres; Amplificatum certè inquit ille, stabile namque illud atque diuturnum relinquo. vidit enim Rex sapiens, illa moderatione imperij quàm Ephori Regibus adhibebant (eorum enim nimiam potentiam refrenabant) regni firmitatem contineri. quòd rerum euentu facilè comprobatum fuit. Messenium enim, & Argium regnum, quia carebant eo temperamento, intra breue tempus deleta sunt, solumque in Peloponneso Lacedæmonium regnum diutissimè cum magna rerum gestarum gloria permansit. Vt igitur eò redeamus vnde sumus digressi, illa Respub. summoperè laudatur, vbi omnes illius geren-

gerendæ & administrandæ rationes aptissimè cõmi-
 scentur. est enim necesse primùm quidem vt vnus
 sit cui omnes pareant, ne Resp. multorum imperio
 distracta dilaceretur. deinde non solum vt bonorũ
 auxilio muniatur: sed etiam ne legitima illius po-
 testas paulatim dilabi, atque in tyrannidem con-
 uerti possit; est necessaria publici consilij grauitas,
 & optimi consensus autoritas qui Regem teneat, &
decernat sine quo nihil Rex vnquam de rerum summa deser-
 nat, ne inconsiderate ruat, & aliquid furenter, & te-
 merè moliatur. Ne verò Rex, aut optimates nostri,
 facilè possint plebem iniurijs opprimere, eiusque
 tenues opes impunè diripere: est etiam plebi danda
 facultas, & autoritas, qua possit potētium indomi-
 te cupiditati resistere; & magistratus aliquis non
 mediocri autoritate, & summa religione præditus
 instituendus, qui populi causam agat, vt possint ho-
 mines tenues ius suum contrà principes obtinere.
 itaque oportet vt sit regnum ex optimorum homi-
 num potestate, & multitudinis libertate tempera-
 tum: vt neque ij qui plurimum autoritate valent,
 tenues homines sibi vexandos, eorumque fortunas
 diripiendas arbitrentur: neque rursus homines ob-
 scuri & infimi potentibus inuideant, illorumque
 imperium detrectent. sed statuam omnem salutem
 suam, in illorum tutela atque patrociniõ collocan-
 dam: sic autem fiet, vt alij aliorum ope & auxilio
 firmen

firmantur, omnesque inter se vinculo societatis indissolubili constringantur; ad quam mutui amoris coniunctionem mirum est quantum valeat summa eorum qui in consilium Regis adhibentur auctoritas. Sed nescio quomodo eò res deducta est, ut Regno ad hunc modum (quem oratione depinximus) instituto, nihil ad summam felicitatem deesse videatur. Summa enim felicitas atque vita beata, bonorum omnium multitudine & còplexione continetur. bona autem (ut iam diximus) trifariam diuiduntur; alia enim sunt in corpore, alia extra corpus, alia in animo ponenda. in corpore sunt vires, sanitas, pulchritudo & reliqua eiusdem generis. In nostro autem regno hæc omnia reperiuntur. vires enim & sanitatem, & celeritatem efficit membrorum exercitatio, & victus moderatio; quæ quantum etiam valeant ad formæ dignitatem, vix explicari potest. corpus enim exercitatum & sagina minimè grauatum, nec macie extenuatur, nec adipe & aruina deformatur; & bonitate coloris & ornamenti minimè fucatis excolitur. Bonis verò quæ sunt extra corpus, quæ ad vitæ præsidium & cultum còferuntur, etiam Resp. redundabit. nec enim tellus erit neglecta & inculta, neque mercatores erunt parum in rebus exportandis, & importandis, & in Rep. pro parte sua locupletanda solliciti; nec opifices erunt in operibus suis perficiendis ignaui; otium, desidia, luxuria,

luxuria & reliqua vitia quibus egestas & inopia cōtrahi solet, exulabunt. Rex autem opes Reip. nec in leuitate, nec in rebus ludicris, nec in hominibus ignauis temerè lāginandis, neq; denique in explēda libidine consumet. semper igitur illi copiæ suppetent, quibus sine suorū vexatione bellum sustineat, & homines fortes benignè remuneret. facillime nāque Rex sumptus necessarios faciet, qui minimè necessarijs sūmptibus modū constituet. erit igitur ad hūc modū Resp. sine iniuria diues, sine sordibus abundans, sine luxuria lauta, sine egentium querimonijs opulenta. Quòd verò ad animi opes attinet, nulla etiam virtus illi deesse potest. est & militum robore fortis, & præclara institutione moderata, & iudicū integritate iusta, & consilij prudentis autoritate sapiens, & principis amplitudine, & benignitate liberalis, & officiorum vicissitudine inter se deuincta, & amoris cōspiratione consentiens in bello autem quis illius vim & impetum sustinebit? vbi enim corporis & animi vis, & militaris industria viget, & omnia sunt ordine, cōsilio, disciplina egregie moderata; & amor ciuium inter ciues eorum voluntates coniungit; & quilibet pro Principis dignitate, & Reip. salute quoduis periculum libenter aggreditur; nemoq; est qui mortem magis horreat quàm dedecus & turpitudinē; & omnes in moderatione fortis & sapientis Principis acquiescunt, quem con-

fidunt

fidunt nihil in bello gerendo temerè, nihil parum
cautè, nihil nisi prudenter & vigilanter administra-
turum; & vbi denique (id quod caput est) diuini
præsidiij fiducia, immortalisque gloriæ spes animos
erectos, excelsos, inuictos efficit: nulla certè in bello
calamitas accidere potest, nec enim Princeps ca-
stus, & sanctus vllum bellum nefarium mouebit:
sed iustum, & pium, & necessarium, in quo certè
confidat cœleste præsidium sibi minimè defuturū.
nunquam igitur vllum belli periculum metuet.
quid enim metuat is què neque conscientia sceleris
exterret, nec vlla dementia vexat, neq; auxiliū cœle-
ste deseruit? imò verò is est, si talis est qualem in-
formauimus, qui dum fidem & officium sequatur,
mortem facillimè contemnat; qui sibi Christū cœ-
lestis exercitus Imperatorem auxilio adfuturum
non dubitet; qui pro patriæ salute, & pro religio-
nis sanctitate, & pro gloria illa sempiterna quā sibi
proponit mortem expetat? & libentissimè vitam
hanc exiguam & ærumnosam abijciat, vt illam im-
mortalem atque beatissimam consequatur. Ho-
mines igitur exercitati & instructi, & consentientes,
& se mutua ope & auxilio munientes, & honestam
mortem turpi vitæ præferentes, & patriam nō me-
diocriter amātes, & studio etiā religionis incēsi: qui
sub forte, & sapiēte, & pio Rege militauerint mini-
mè pauēre, & exanimari metu possunt. semper igitur
tur

tur victores erunt, nec aliquis casus illis victoriam de manibus extorquebit. nec enim hosti pugnanti cedent, vt fugientem ferociter insequantur: neque parva victoria hostem fugientem persequi recusabunt, vt prædam cum sociorum iniuria, qui suo interim officio funguntur, imprudenter & auare diripiant: quibus quidem flagitijs sæpenumero victores à victis cōciduntur, & dignas temeritatis & auaritiæ pœnas luunt. Sic enim erit noster miles institutus, vt malit hosti pugnati resistere, quàm fugientem ferociter insectari; multoque malit sine lucro discedere, quàm decus suum aliqua auaritiæ macula deformari. nec enim vanus & insolens est, vt gloriam quam ignauissimus quisque exequi potest, assumat: neque mercenarius est, vt pecuniam officio anteponat. pro salute enim communi pugnat, priusque vitam amittat, quàm aliquid parum decorè gerat. facile namque milites principis sui mores & instituta sequuntur. Ergo cum neque Princeps officio suo deest, neque milites illi parere recusant, quem vident esse diuinis virtutibus instructissimū: quomodo fieri potest, vt is non omnium bellorum victor existat? quid hic memorem quam facile sit alias nationes hostili inter se odio plerumque dissidentes, & ea de causa fragiles & imbecillas armis opprimere? quid referam optimi Regis lenitatem, mansuetudinem, continentiam, disciplinam, fidem, bonitatem

bonitatem quibus laudibus imperiū multo latius
quàm armis & virtute dilatatur? omnes enim il-
lius imperium libentissimè sequuntur, què sciunt &
humanis erratis ignoscere, & deditis benignè con-
sulere, & hosti fidem seruare, & ijs qui sub illius im-
perio sunt patrio animo singularique benignitate
prospicere. Principis enim fides atque benignitas,
cum animi magnitudine, & singulari virtute con-
iuncta, mirabiles sui amores excitare solet: lenitas
enim sine fortitudine, timiditas & ignauia meritò
nominatur, & ideò non sine causa contemnitur. at
qui multum opibus & virtute valet, nec tamen vt
hostibus vastitatem inferat: sed vt omnes conseruet
elaborat, diuinus quidam vir, & orbis terrarum im-
perio dignissimus existimatur. Confirmatur au-
tem huius tam diuinæ virtutis opinio, cum cernūt
homines Principem non libèter bellum inferre: sed
coactum officio, pietate, religione hominibus qui
ius & religionem violant, debitam pœnam staturè; [†] *statuere*
cum vident illum quacūque exercitum ducit, neq;
vastitatem agris cultis inferre, neque arbores nisi
cum vel ad vsum vitæ, vel ad belli machinas fuerit
opus excindere; cum neq; tenues homines spoliari,
neq; contumelias innocentibus imponi perspiciūt;
cum denique virginum pudorè, matronarum casti-
tatem tutam ab omni labe cōseruari sentiunt. tantā
certè admirationē cunctis mortalibus inquit huius
M virtutis

virtutis species & amplitudo, vt omnes qui sana mente sunt iudicent: multò vtilius esse vinci à principe tantis virtutibus ornato, quàm victoriam obtinere. qui enim vincunt, si non æquabili & moderata disciplina fuerint instituti, efferabūtur animis, & deteriores in dies fient: & ita grauioribus multo malis quàm ipsi victis intulerant, obruentur. at qui ab hominibus virtute excellentibus vincuntur, non solum eorum misericordia conseruantur: verum etiam ad modestiam, & iustitiam, & animi cultum bonis legibus, salutaribus institutis, & optimis exemplis erudiuntur. Quantas enim utilitates attulerint Asiæ Cyri victoriæ, quantum fructum ex Alexandri virtute nationes ab illo sub actæ perceperint, nemo poterit stilo & oratione consequi. similiter Romani cū apud illos studium virtutis & industriæ vigeat, eas nationes quas armis subigebant, planè seruabant. earum enim pestiferis dissentionibus finem imponebant, & ab insolentia & immanitate, ad modestiam & humanitatis cultum disciplina traducebant, & ab illis deinde omnes iniurias atque pericula propulsabant. omnes igitur qui non erant mentis expertes illorum imperium, non imperium: sed tutelam atque patrociniū putabant. Si tantum igitur genus quoddam virtutis & officij mediocre quod in illis hominibus eminebat, valere potuit ad victoriam

paran-

parandam, & imperium amplificandum: quantas tandem vires vera & absoluta Christiani Principis virtus & humanitas habebit, ad ferociam immanis hostis acerrimè profligandam, & imperium propagandum, atque valido & firmo præsidio muniendum? hostes enim illum metuent, ciues amabunt, exteræ nationes admirabuntur, nomen illius per omnes regiones cum singulari prædicatione vagabitur; intelligentque tandem illum diuinis armis tegi, diuino præsidio cingi, diuinoque munimento vallari. nunquam igitur hosti succumbet, aut vllum in se dedecus admittet: sed semper victoriam domum ingenti cum gloria reportabit. Hac quidem conditione bellum geret. In pace verò in qua quidem multo difficilius est statum tueri, videndum est quomodo statum suum atque dignitatem retineat. Quid inquit, M. tu difficilius putas in pace, quàm in bello imperium conseruare? Non ego inquam solus: sed tu etiam, & omnes qui id diligenter animaduernerint, ita planè iudicabunt. quid enim certius esse potest, quàm id quod exitus omnium rerum publicarum quæ in gloria vixere confirmauit? an parum liquet omnia regna florentissima, & omnes imperiosas nationes à paruis initijs excitatas, assiduisque bellis exercitas maximas opes fuisse cōsecutas: pace deinde & otio cōstituto de statu concidisse, tantisque ruinis oppres-

fas fuisse, vt ne vestigium quidem in plerisque illarū
 antiqui splendoris & glorię remaneret? quòd quidē
 valdē admirandum videtur. Quid enim esse potest
 in causa, cur Resp. bellis cruētis & periculosis, quæ
 ad illius pernitem & exitium comparantur crescat,
 & opibus summis augeatur: bellis verò perfuncta
 labefiat, & pòst diurnā pacem vires & opes amit-
 tat, omnibusque bonis spoliatur? Persarū enim im-
 perium armis partū, longa pax & otium deleuit: Græ-
 corum opes ingentes eadem diurnitas pacis affli-
 xit: Romanū Imperium quo nullū vnquam in ter-
 ris maius extitit, otium similiter, atque nimia secu-
 ritas euertit: & ne longius abeamus regnum Hispa-
 niæ florentissimum, otium olim cominuit atque
 dissipauit. Non est autem cur plura exempla & te-
 stimonia conquiramus. hoc enim in antiquarum
 rerum annales diligenter inquirenti planè consta-
 bit, magna imperia armis quæsitā, pace & otio cō-
 cidisse. quid igitur? Pacem execrabimur, & bellum
 quantumuis graue & periculosum moliemur? sed
 facinus inhumanum est hominum stragem opta-
 re, humanamque salutem quę pace continetur exe-
 crari. quid enim pace dulcius aut salutaris dici
 aut cogitari potest? quid ergo causę dicemus esse,
 cur ex re tam iucunda pernities enascatur? id qui-
 dem pacis vitium non est: sed eorum qui pace vti
 nesciunt. Hęc igitur temeritas facit, vt, nomen
 tantum

tantum pacis salutare sit, res verò ipsa pestifera. vt enim facilius est res aduersas fortiter ferre, quàm secundas moderate: ita etiam maior sapientia ad conseruanda pacis commoda, quàm ad belli pericula sustinenda flagitatur. Metus enim belli continet cupiditatem, refrenat libidinem, coërcet intemperantiam, excitat pudorem, cōseruat disciplinam, ducibus obedire docet; spe laudis & dulcedine victoriæ omnē laborē & dolorem tolerabilē atq; iucundū reddit; & periculorum cōsuetudine mortē contemnere assuefacit. At vbi primūm omnis strepitus belli conticescit animus metu solutus pudoris & honestatis studium remittit, & liberius atque licentius voluptatem, & omnia naturę blandimēta, atque lenocinia consecretatur. amorī igitur nefario seruit, & sub Veneris regno vapulat, vt ille apud Plautum flagitiosus adolescens ait. laudis igitur oblitus, totum se libidini constringendum dat. vt sit igitur vnde sumptus ingentes facere possit, pecuniæ studet, & malis artibus se totum applicat; & fraudibus opes alienas in rem suam auertere conatur; & furto etiam atque latrocinio libidinis materiam vndique conuehit, vt se ipsum expleat. in quo quidē tamen frustra contendit. Pudoris enim vinculo laxata cupiditas, infinita & insatiabilis est; nec vllis potest voluptatibus & oblectamentis expleri, imò quò plures voluptates vndique haurit,

eò magis sitienter eas appetit, atque ad illas fruendas furentius incitatur. Studium verò pecuniæ animum etiam in terram deprimit, omneq; studium honestatis & gloriæ restringit. sic igitur luxuria, & auaritia, & malitia in dies crescente, omnis paulatim indoles virtutis obruitur; & fides omninò concidit; & societas ciuilibis fraude & iniuria dissipatur; & quemadmodum in bello commune periculum omnes coniungit atque consociat: ita in pace securitas omnem coniunctionem dirimit, & quilibet non quid Reipub. commodum & salutare sit: sed quomodo rem suam augeat, sibi cogitandum existimat. Qui verò principes haberi volunt, mollius & iucundius viuunt, maioreque studio ad rem augendam incumbunt, nullumque terminum pecuniæ cupiditati præfiniunt. summum verò pecuniæ studium immanes opes sæpe numero consequuntur: ex opibus fastidium & superbia nascitur, superbia verò omnia humanitatis iura violat. nullam igitur rationem publici iuris, aut communis salutis habent; de plebis infimæ bonis prædas agunt, vt quacunque ratione possint, opes accumulent. Summis igitur opibus affluentes, delicias atque voluptates inflammato studio persequuntur; omnemque beatæ vitæ rationem in libidinis infinitæ fructu constituunt. Quo magis magis virtute vacui sunt, eò se magis

magis tumidos inferunt, & multo insolentius effe-
runtur. nescio enim quomodo fit, vt virtutis inte-
ritum insolentia consequatur; & qui nihil neque
virtute, neque industria valent, sibi tamen pluri-
mum arrogent, & assumant. pudor igitur & vere-
cundia pellitur; studium diuini & humani iuris
omittitur; libido & audacia, & fraus, & injuria
dominatur; tenues potentium tyrannide vexan-
tur; potentes in odium multitudinis incurrunt;
inuidia pestifera contra eos qui tenent omnia con-
citatur; corpora & animi nobilium delicijs effœ-
minantur. principes autem quorum maiores opes
sunt, licentius opibus suis ad suum dedecus abu-
tuntur. secundis autem rebus elati, adulatorum
turba circumsepti, tanto sibi delicatius viuen-
dum existimant, quanto magis reliquis omni-
bus dignitate & opibus antecellunt. Illis igitur
qui libidines frangere, & petulantiam coërcere, &
iniquitatem supplicijs afficere debuissent: ener-
uatis, atque de omni dignitate deiectis, quæ spes
erit in populis reliqua, aut quomodo poterunt sa-
lutem incolumem, vel ab intestinæ discordiæ tem-
pestate, vel ab externi belli incendio conseruare?
vt autem in summa omnia dicam, animus se-
cundis rebus inflatus atque lasciuiens obedi-
tiam abijcit, conculcat leges, perstringit iura,
recusat imperium, impudentiam corroborat,

& confirmat audaciam. Cùm igitur virtutis lumen extinctum sit, impudentia alacris & erecta volitet, nemoque cum reliquis de salute communi consensiat: sed omnes quantum possunt publica commoda dissipent, vt rem suam augeant, & inter se nefarie dissideant, qua tandem ratione declinari poterit Reip. totius exitium? Accedit postremò ad hæc omnia mala numinis diuini vindicta, quæ legum interitum, & religionis negligentiam, & intolerandum fastidium, & contumeliam: imbecillitate, & amentia, & seditionibus, & bellis vlciscitur. frangit enim Deus pacis sceleribus offensus, Reip. vires; Principi mentem eripit, animumque illius abijcit, & spem debilitat, & nobilitatem formidine perterret, & plebis animos metu impendentis calamitatis excruciat. omitto morbos pestiferos, terræ sterilitatem, annonæ caritatem & famam, & reliqua mala quibus Deus nationis insolentis arrogantiam comprimit; & opes Reip. diuitijs innixæ consumit, statumque labefactat, vsque eò dum eum perdat, & affligat. cùm igitur hostis aduentat, nemo vultū illius aspicere audet: sed omnes salutem in ignominiosa fuga constituunt. quid enim illos ad fortiter resistendum incitare potest? virtus enim nulla est; patriæ caritas cum amore dignitatis euanuit; armorum studium obsoleuit; vires eneruatae sunt; mentes tenebris obruuntur; temeritas & amentia

in

in dies amplificatur; desperatio summa tenet animos omnium, & Dei numen interim quotidie magis offenditur, & hostis potentia atque robur augeatur, & furor illius ad omnia ferro atque flamma populanda acrius incitatur. Hoc enim est diuino consilio decretum, vt cum gēs aliqua otio corrupta, ad summam iniustitiam & impietatem peruenit, alterius gentis opibus & potentia deleatur. hæc quidē vitia sunt quæ pacem diuturnam cum diuitiarum affluentia consequuntur, quibus maxima imperia funditus tandem intereunt. nam genus humanum in magna rerum copia spiritus ingentes assumit, neque legibus vllis frenari potest: & ij quorum grauitate & constantia regi atq; frenari debuissent, propterea quod maiores opes habent, sunt multo magis quàm reliqui homines qui sub eorum imperio sunt, impotētes & immoderati. His malis omnibus vnum tantum remedium est, nempe summa Regis sapiētia, cum summa moderatione atque singulari virtute coniuncta. primum enim ne in summa quidem pace bellū procul abesse putabit; videbit enim quàm fluxa sit hominum fides, quanta sit vis inuidiæ, quantæ fraudes in vita communi versentur, quàm varia, & commutabilis, & quātis casibus obiecta sit felicitatis humanæ conditio. beatum esse prædicat Solomon illū qui semper timet (hoc est) qui cautus & prouidens est, & ad omnia mala, quæ

possunt in illum incurfare depellēda paratissimus. in pace igitur de bello cogitabit, & iuuentutem armis exercebit, & quasi hostes aduentent in Reipu. semper specula manebit, nec arma vnquam relinqui atque desereri patietur. Cūm verò ita se ad omnes belli casus intrepide sustinendos egregie firmaverit: cūm maximè bellum contra auaritiam, nequitiam, intemperantiam, fastidium, arrogantiam, contumeliam, contra flagitia denique omnia, & scelera comparabit. hi namque sunt hostes Reip. sempiterni. hæc sunt mala quibus imperia maxima cōcidūt. hæc bella, quibus oēs opes humanæ funditus euertuntur. mollis igitur & delicatæ vitæ luxū coërcebit, ingentes sumptus in res leues & ludicras fieri minimè sustinehit: in otium, & desidiam, & ignauiam seuerissimè vindicabit, omnes artes vtilēs Reip. fauore, & benignitate, & propositis præmijs excitabit: leges & instituta quibus vitia conuellat, & virtutes eliciat in Repub. conferet: neque solum dabit operam, vt iudiciorum seueritate licentiam comprimat: sed multo etiā magis moribus & exemplo libidinem ciuium refecabit. intelliget enim tunc esse diligentius in Reipub. custodia vigilandum, cūm est maior ad facinus audacia, & minor ad flagitium verecundia, & quidquid fuerit admissum fore videtur impunius. Nec enim tam metuendi sunt hostes externi, quàm ij qui nobiscum

viuunt.

viuunt. illorum namque vim & insidias facile murus interiectus auertit; hi verò citius opprimunt, quàm intendi nobis insidias suspicari possimus, & illorum impetus vna tantum virtute sæpè reprimitur, nempe fortitudine. at ciues malefici & fraudulentissimi, non fortitudine tantum: sed sapientia, & modestia, & æquitate, virtutumq; omnium comitatu, & instructa totius dignitatis acie repellendi sunt. Præterea nulla vnquam potens & imperiosa ciuitas prius armis externis excisa fuit, quàm intestina peste atque pernicie conuulsa fuisset. vnde colligitur, quanto maius sit atque difficilius, & perniciosius hoc bellum quod post longam pacem & otium contra Reip. statum mouetur: illo quod ab hoste externo comparatur. illud enim nunquam perniciem poterit afferre, nisi prius illa ciuitas quæ oppugnat fuerit impudentia, & auaritia, & luxuria, & arrogantia, & reliquis flagitiorum pestibus infecta, & seditionibus intestinis exagitata. qui igitur putat difficilius & præclarius esse hostes in bello fundere, quàm domi flagitia profligare: demens profectò est, & regie virtutis ignarus. Est quidem igitur optanda pax, sed non illa quæ insidioso pacis nomine, bellum pestiferum moribus atque rectæ disciplinæ molitur; est otium expetendum, sed otium cum honestate coniunctum: non illud ex quo flagitium & dedecus ad perniciem totius honestatis illabatur

sunt